

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FOLKETS FØRERE

UDGIVET AF
FRED. NØRGAARD
OG
ANDERS UHRSKOV

HANS PETER
BØRRESEN

VED
CHR. LUDWIGS

G · B · N · F

FRANZ

HANS PETER BØRRESEN

FOLKETS FØRERE

HANS PETER BØRRESEN

SANTALFOLKETS APOSTEL

VED

CHR. LUDWIGS

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK
FORLAG · KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
M D C C C C X V I

UDGIVET AF FRED. NØRGAARD OG ANDERS UHRSKOV

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

I

Barndom og ungdom.

CHRISTIANSHAVN har altid været ligesom en by for sig. Når man ad Knippelsbro er kommet over den snævre strøm, som skiller denne forstad fra København, føler man det straks. Indesluttet af voldens grønne gærde, med de snorlige gader, der skærer hverandre under rette vinkler, tvedelt af kanalens irgrønne strøm og med sin ejendommelige blanding af smukke, gamle patriciergaarde, der breder sig fornemt ud til gaden og ind til dybe gårdspladser, og af mærkelige, gamle smålejlighedshuse, der kryber sammen om en trang gård med snurrige trapper og svalegange, har denne bydel trods al en nutids forandringer bevaret et præg af gammel-dansk købstad, som den langt ældre moderstad forlængst har sat til. Højt over denne købstad løfter Vor Frelsers kirke sit pragtfulde, snoede spir, der blinker gyldent over til Christianskirkens mindre strålende, men ikke mindre skønne spir.

Og det er en egen befolkning, som vokser op herude. Den er hjemstavnsbundet og hjemstavnspræget mere end andre i København, borgerlig og provinsiel, men med et lille stænk af æventyrblodet i sig: herfra gik den danske storhandel fordum ud.

Vil man se et gammelt christianshavnsk borgerhus af den rigtige type, skal man gå ind i Torvegade 73. Man kan ikke tage fejl: billedet af et skib for fulde sejl minder om husets gamle navn: „Skibet“. Og står man så herinde i den gamle gård med dens svalegange, da kan man med grund blotte sit hoved for stedets store minde: *her fødtes den 29. november 1825 Hans Peter Børresen, Santalfolkets apostel.*

Det var i længen ud mod volden, han så' lyset første gang. Hans fader, *Magnus Børresen*, havde arbejde som tømrer ude på Christianshavn. Det var en anseelig børneflokk, som voksede op i de små, lavloftede stuer. *Hans Peter* var blandt de yngste. Han var svag som lille dreng. På grund af en kirtelsygdom var hans syn stærkt svækket, hvilket var årsag til, at han ved et fald ned ad husets stejle trappe fik hovedet slemt forslået.

Det blev moderen, som kom til at tage sig af børnenes opdragelse. Faderen døde 1832, kort tid efter hans yngste datters fødsel. *Madam Børresen*, som nu alene skulde sørge for flokken, flyttede efter mandens død sammen med sin ældste datter, hvis mand også var tømrer og arbejdede på et af de store skibsværfter. I dette hjem voksede *Hans Peter* op.

Moderen var en alvorlig og stræbsom Kone. Noget dybere kristelig forståelse synes hun ikke at have haft, skønt Christianshavn ellers netop var hjemsted for et stærkt kristeligt røre. Men hun værnede om sine børn, som hun sled for dem. I nøjsomhed og i streng sædelighed førtes hjemmets liv. Børnene fik ikke lov at omgås de vilde christianshavnske drenge, hvis sammenstød med sundbynitterne der endnu går

BØRRESENS FØDESTED

ry af. Kun sjældent fik Hans Peter lov at lege med en enkelt kammerat ude på den store Amagerfælle. Desto inderligere sluttede han sig til den yngste søster, Johanne Louise, der formentlig var opkaldt efter den dame, som da kastede glans over Christianshavn, Johanne Louise Heiberg.

Det er kun lidt, vi veed om Hans Peter Børresens barndom. Den henrandt stille, delt mellem fattigskolen og det fattige hjem. Han var en dejlig dreng med en dejlig sangstemme, som vandt venlighed, hvor han færdedes. Men hans søster har bevaret et enkelt træk om ham, som viser, at der bag den stille overflade var et dyb, der længtes mod det store og fjærne. Da hun skulde til at gå i skole, bad han hende så mindeligt om, at hun endelig måtte være flittig og lære at læse og skrive, for når han blev stor, skulde han rejse til et land langt, langt borte, hvor der boede sorte mennesker, og så kunde han og hun kun tale sammen i breve. Det var formentlig de mange farvede folk, som med ostindiefarernes skibe kom til Kjøbenhavn og fortrinsvis færdedes i de christianshavnske gader, som har vakt hans udvé og tanken om at finde sin livsgerning i fremmed land. Siden hen færdedes han som ung mand nede ved havnen, så snart han hørte, at der var kommet skibe med negre ombord. Med disse talte han noget hjemmelært engelsk og lærte af deres engelske igen, og mangan gang kom han trækkende hjem med en eller anden neger, han var kommet i tale med og havde fattet godhed for.

Nogen tanke om at blive missionær lå der næppe bag dette. Thi ligesom han ikke i hjemmet havde modtaget noget dybere kristeligt indtryk, gik han også sin

skoletid og konfirmationsforberedelse igennem, uden at kristendommen mødte ham som en livsmagt. Religionsundervisningen i skolen tiltalte ham vel, men fik ingen magt over hans sind. Og præsten Visby, hos hvem han blev forberedt til sin konfirmation og første altergang, var vel en virksom og ivrig præst, der især har gjort sig fortjent ved sin omsorg for løsladte fanger, med hvilke han som præst på Christianshavn havde let ved at komme i forbindelse. Men han var i meget mærket af tidens rationalisme. Det var mod ham, J. C. Lindberg rettede sit fejdeskrift: „Falsk lærdom i Vor Frelzers kirke på Christianshavn“. Visby kunde ikke ved sin forkyndelse gøre kristendommen virkelig for Børresen, men ved sin alvorlige fremtræden og tale efterlod han hos drengen et indtryk af kristendommens sædelige alvor og forpligtende præg. Navnlig gjorde det et stærkt indtryk på Børresen, at præsten sagde til børnene, at hvis de ikke blev ordentlige mennesker, og blev i deres dåbspagt, da vilde de aldrig siden kunne „se ham i øjnene“.

Snarere var hans udlængsler udslag af en trang til at blive noget stort. Efter sin konfirmation kom han i smedelære. Han arbejdede ikke blot flittigt i den lange arbejdstid, men også i fritiden, og herved kunde han tjene så meget, at han kunde skaffe sig videre undervisning i tegning og regning for derved at skaffe sig mulighed for at kunne hæve sig over sin stand. Det er denne trang, som gennem ungdomsårene bevarer Børresen og er den egentlige uro bag hans fremgang.

Fremgang gjorde han nemlig. Han blev tidligt svend og tjente nu så meget, at han kunde skaffe sig

yderligere undervisning. Først uddannede han sig til maskinsmed, og siden begyndte han at læse til civilingeniør.

Det var en stor tid, som gik over vort fædreland dengang. Fyrrernes frihedsbevægelse, den første slesvigske krig og grundlovens givelse gik lige så sporløst hen over ham som tidens vældige kirkelige rejsning. Han tænkte på at melde sig som frivillig under treårskrigen. Det blev ikke til noget. Han var begyndt at gå i kirke, fordi han en dag havde mødt sin præst på gaden og var kommet til at spørge sig selv, om han kunde „se præsten i øjnene“. Men heller ikke dette blev rigtig alvor for ham. Han havde en dejlig sangstemme, som vakte en sådan opmærksomhed både i de sangforeninger, hvor han sang, og ved gudstjenesterne mellem de øvrige kirkegængere, at der en tid blev tale om, at han skulde være opera-sanger. Men heller ikke dette kom der noget ud af.

Skal man kort skildre Børresen, som han var omkring århundredets midte, da træffer man vist ikke ved siden af, når man siger: han var en ung, prægtig og dygtig håndværker, vel lidt af sine kammerater for sin smukke sang, vel lidt af sine arbejdsgivere for sin dygtighed, en ung mand, som lever et rent og kønt ungdomsliv, men hvis inderste stræben går ud på at komme frem i forreste linie blandt de rige og ansete. Der er med andre ord slet intet, der peger mod den livsgerning, som blev hans. Kaldet lå til ham i fremmed land, og for at få ham derud brugte Gud skuffelsen, som han så ofte gør. For at virkeliggøre sine drømme søgte Børresen ind i marinens tjeneste, og et par venlige ord fra den officer, som modtog hans

ansøgning var nok til at gøre ham strålende vis på, at han nu stod ved døren til sin lykkes land. Desto tungere blev skuffelsen, da han fik nej. Han forsøgte derefter at få plads som maskinmester i et privat dampskibsselskab. Han havde også fået lovning på en ledig plads, men blev forbigået under påskud af, at han ikke var gammel nok.

Da brast det for Børresen. Så var der da altså hverken brug eller plads for hans evner og kræfter herhjemme. Han måtte ud i den store verden, som altid havde draget hans hu. Der kunde man blive til noget, når man duede til noget. Han skulde nok vise dem, der havde vraget ham, hvad der boede i ham.

Så rejste Børresen 1852 fra Danmark. Rejsens mål var Berlin, som var en storstad i stærk opkomst. Her skulde den 27-aarige danske maskinsmed vise, hvad han duede til.

Hans søster havde givet ham et Ny Testamente med. Det var dette, der kom til at vise, hvad det duer til.

II

I Berlin.

Børresen syntes virkelig at have udsigt til at virkeliggøre sin storhedsdrøm i Berlin. Det lykkedes ham nemlig at få arbejde på en stor lokomotivfabrik, og her var han ikke blot inde i et arbejde, der var i pagt med tidens store tekniske fremskridt, men han tjente tillige så gode penge, at han var i stand til at understøtte sin gamle moder i Kjøbenhavn, samtidig med at han stadig udvidede sine kundskaber. Ja, han

lagde endogsaa penge op ved sit arbejde. Han var således virkelig kommet et godt stykke på vej imod målet.

Naturligvis følte han længsel efter hjemmet. Ikke mindst om søndagen kunde savnet blive stort. Søndagen er jo altid den sværeste dag for hjemvé. Og han var jo blevet vant til hver søndag at sidde på sin bestemte plads i Trinitatis kirke, synge med i salmerne med sin dejlige røst, selv om han vist tidt tænkte mere på melodien og sin egen stemmes toner end på ordene og indholdet, og lytte til læsningen og prædikenen, selv om evangeliets ord ikke havde nogen magt over hans liv. Herude i det fremmede følte han også savnet af sin plads i kirken. Han var ikke så dygtig i det tyske sprog endnu, at han kunde få noget ud af gudstjenesten, og så var det vist også sådan, at det meste liv i Berlin snarere fandtes i de små fri menighedskredse end i statskirkens store kirkehuse.

Så var det en søndag, Børresen rigtig længtes. Da tog han sit Ny Testamente i lommen og gik hen i en af alléerne på en berlinsk kirkegård, satte sig på en bænk og tog bogen frem for at holde sin ensomme gudstjeneste. Så slog han op i det, og hans øjne faldt på Lukasevangeliets 15. kapitel, fortællingen om „den tabte søn“. Han læste den atter og atter. Han kendte jo den fortælling så godt. Men som han sad her alene i den fremmede by, var det, som han læste sin egen historie. Ham var det, som var kommet bort fra sin barndoms Gud. Det var forfængelig længsel efter verdens storhed og ære, som havde drevet ham ud fra hjemmet. Det var ham selv, som var den

tabte søn. En levende syndserkendelse brød frem i hans hjærte. Han fortæller selv, hvad der nu fulgte på i følgende ord: „Da vendte jeg mig til Jesus, og jeg kastede mig paa knæ og skreg til min Gud og råbte: „Du må forbarme dig over mig, jeg er jo døbt i dit navn!“ I det samme følte jeg noget i mig, der sagde: „Stå op, du har syndernes forladelse!“ Således fornyede jeg min dåbspagt, og nu følte jeg, at jeg var et Guds barn.“

Når vi betragter dette store gennembrudd i Børresens liv, hvor syndserkendelsen og trangen til Guds nåde uimodståeligt brød sig vej i hans hjærte og fremkaldte en tilbagevenden til dåbens nåde, da kan man næppe undgå at føle, at som dette kom, måtte det blive udgangspunktet netop for et barnefromt og barneglad kristenliv. Den hjemkomne søns fremtidige liv er ikke fortalt i lignelsen. Men vi kan sige os selv, at det måtte blive et ydmygt, glad barneliv med undrende tak over at have fundet hjem og være blevet modtaget.

Sådan blev da også Børresens trosliv herefter. Naturligvis var der, som han også tilføjer, „endnu megen uklarhed over ham og megen kamp.“ Men den „klarhed“, som efterhånden blev vundet, var ikke først og fremmest en forståelsens klarhed. Tværtimod kan man vist rolig sige, at Børresen ingensinde kom til at udmærke sig ved lysende tankeklarhed og skarp, sammenhængende tænkerevne. Men han ejede en forunderlig klarhed over sit forhold til Gud, en barnevishedens klarhed over, at det var rigtigt nok, når bare barnet vilde, som dets fader vilde, og en forunderlig klar bevidsthed om, at der aldrig kunde ske

barnet overløst, når bare dets fader vågede. Og denne barnlige tryghed måtte også styrkes, når han så' tilbage over de barndoms- og ungdomsår, som lå forud for den store livsoplevelse. Til den stund havde Gud ført ham og lagt alt tilrette. Det samme bekræftede sig sidenhen.

Mens det stadig i det ydre gik frem for Børresen — han blev civilingeniør, fik tilsyn med fabrikkens arbejde og ledede flere store foretagender for den —, uddybedes hans trosliv ved samfund med andre kristne. Blandt dem, han lærte at sætte pris på, var også en hr. *Hempel*, som var ansat på samme fabrik. *Hempel* havde været en velstående mand og havde havt sin egen maskinfabrik i Wittstock i Brandenburg. Men en alvorlig øjensygdom nødte ham til i længere tidsrum at overlade fabrikkens ledelse til en bestyrer, som ganske misrøgtede den, så *Hempel* måtte flytte til Berlin som en ret dårlig stillet mand. Den smule, han havde reddet, svandt mere og mere ind, da han ikke kunde arbejde, og det så meget mørkt ud for ham og hans familie. Det kuede dog ikke hans hustru. Hun og hendes mand havde allerede i de gode dage lært Gud at kende. Nu førte nøden hende kun dybere ind i bønnens verden. Med sine to børn, *Karoline* og *Herman*, bad hun inderligt til Gud for sin mand. Og deres bøn blev hørt: i løbet af nogle år blev *Hempel* helbredet, kunde atter arbejde, og alt blev snart genoprettet i hjemmet.

Disse trange år hjalp i høj grad til at modne datteren *Karoline*. Hun, hvis fulde navn var *Karoline Wilhelmine Ernestine Hempel*, havde allerede i sin tidlige barndom fået et stærkt indtryk af kristendom-

mens virkelighed. Dette blev uddybet i de år lige før hendes konfirmation, hvor hun sammen med moderen havde bedt for sin fader. Under konfirmationsforberedelsen samlede hendes hjærte sig i et brændende ønske om at måtte få lov til at tjene Gud på missionsmarken. Mens hun gik til konfirmationsforberedelse hos sognets præst, var hun nemlig gennem nogle veninder blevet draget til brødremenighedens kirke i Berlin, hvor pastor *Knak*, en ejendommelig mild og elskelig præst, dengang virkede. Brødremenigheden har alle dage følt hedningemissionen som sit særlige kald. Bevæget ved Knaks vidnesbyrd lovede *Karoline Hempel* på sin konfirmationsdag Herren, at hun vilde drage ud og fortælle hedningebørn om ham, når hun engang blev i stand dertil. Et par år efter bad hun så sine forældre om lov til at drage ud til Kina for at optage en gerning som lærerinde i Hongkong ved et af de hjem for forældreløse kineserbørn, som den kendte tyske missionær *Gützlaff* dengang oprettede. Men skønt pastor *Knak* talte hendes sag, fik hun et rent afslag fra sine forældre. De kunde ikke slippe hende. Og da hun senere ønskede at blive diakonisse, udtalte faderen, at der var diakonissegerning nok for hende i hendes hjem, hvor moderen trængte meget til hendes hjælp.

Det var tungt for den unge pige. „Jeg hang med vingerne, og de var knækkede,“ sagde hun siden hen, men hun føjede også senere til, at det var, fordi hun „vilde flyve, før hun rigtig var krøbet ud af ægget.“ Hun lærte siden at forstå, at hun netop på den måde blev ret forberedt til sin senere gerning. Hun havde fået en ypperlig undervisning i skolen og vedblev at

få undervisning i sprog, håndgerning, maling og musik, samtidig med at hun deltog i forskellig slags menighedsarbejde. Men hun fik rigtignok heller ikke lov til at forsømme husgerningen. Moderen holdt strengt på, at hun deltog i alt slags arbejde i hjemmet, at hun kunde opdrages til en dygtig husmoder. Hun gik pligtopfyldende frem i alt dette. Men hendes hjærte var i gerningen derude på missionsmarken.

Netop som hun følte sig allermest „knækket“, kom Børresen første gang i hendes hjem. Hempel havde bedt ham derom. Det varede dog noget, før han gentog besøget, da han ikke vilde, at folk skulde sige, at han kom der for datterens skyld. Men da Hempel først havde havt ham hjemme et par gange, varede det ikke længe, før den unge dansker hellere end gerne kom. Snart blev han en stadig gæst i Hempels hjem og fandt også ved Karoline Hempels indbydelse vej til brødremenighedens forsamlingsaal, hvor pastor Knaks forkyndelse fik indflydelse på ham. Det varede ikke længe, før de to unge fik talt ud med hinanden. Forældrene gav gerne deres samtykke, og alt tegnede så lyst og lykkeligt for de to unge. *Den 5. juni 1855* holdt de bryllup. Børresen var dengang knap 30 år gammel og Karoline Hempel 32 år. Hendes forældre havde skænket de unge et smukt hjem. Her rykkede de nu ind ikke blot for at leve for deres egen lykke, men for at tjene Gud sammen i menigheden.

Det Børresenske hjem i Berlin blev i de følgende år et godt hjem for mange skandinaver, navnlig sådanne unge, der trængte til et tilflugtssted i den store bys fristelser. Fru Børresen var en dygtig husmoder, og Børresen havde en sjælden ævne til frimodigt at

kunne omgås de unge og advare dem, hvis det var en advarsel, de trængte til. Ved siden af den skandinaviske kreds samledes en stor kreds af menigheden i hjemmet, og der udgik fra de to ægtefolk et stort arbejde både i hedningemissionens og i menighedsplejens tjeneste. Til dette sidste arbejde ydede Børresen ikke alene store pengemidler, men gjorde et stort personligt arbejde blandt Berlins fattige. Han var en dygtig forretningsmand, som tjente mange penge. Alligevel kunde han tidt have det knapt nok med rede penge, da han satte sine penge „i Vor Herres egen bank“, som „giver over hundrede procent“.

Midt i al denne travle virksomhed følte dog begge ægtefolkene, at de kun havde udsættelse med det, som skulde være deres egentlige livskald. Dette blev særligt levende for fru Børresen, da deres første søn *Johannes* døde, knapt eet år gammel. Da lød det i hendes hjærte: „Hold Herren dit løfte!“ Og hendes mand holdt hende ikke tilbage: „Når du er rede, er jeg det også.“ Også deres andet Barn, *Martha*, mistede de tidligt. Men fru Børresens forældre holdt tilbage, og det tredje barn, en yndig lille pige *Gertrud*, så' det ud til, at de skulde få lov til at beholde. Fru Børresen havde allerede begyndt at slå sig til ro med den tanke, at hun skulde arbejde for hedningemissionen i hjemmet. Da døde Gertrud pludseligt i en alder af fire år. Det var et forfærdeligt slag, men det gav i fru Børresens hjærte kun een genlyd: „Det er Guds hånd; jeg har ikke holdt Herren mit løfte.“ Hun gik til sin mand og sagde: „Lad os nu rejse!“ Børresen lå dengang i underhandlinger om anlæg af en stor fabrik i Sverige, så han tøvede. Da handlede fru Børresen.

Hun gik udendvidere til *det Gosznerske missions-selskab* og meldte sin mand og sig som missionærer.

Det var i begyndelsen af 1863, dette skete. I begyndelsen af 1865 drog Børresen og hans hustru til Indien.

III

Arbejdskammeraterne.

I efteråret 1862 var der kommet en ung 22-årig nordmand *Lars Olsen Skrefsrud* til Berlin. Han havde ved afrejsen fra hjemmet fået et brev til Børresens fra en anden ung nordmand, som under et ophold i Berlin havde havt adgang til Børresens hus.

Skrefsrud blev modtaget både af Børresen og hans hustru som en gave fra Gud. De havde bedt Gud sende dem en ung nordmand i stedet for ham, brevet var fra. Og efterhånden som de lærte Skrefsrud at kende, måtte de drages endnu inderligere til ham.

Det var en mærkelig udvikling, denne unge nordmand havde bag sig. Han var født d. 4. februar 1840 oppe i Gudbrandsdalen. Faderen var en dygtig håndværker, men forfalden til drik, så familien ofte led nød og overlast. Hans vilde og ustyrlige sind og den fromme, stille moders bøn og formaning kæmpede om herredømmet over drengen. Så længe Lars var lille, var det moderen, som havde overtaget. Det voldsomme i ham fik kun udslag i et kækt friluftsliv: han blev en dygtig skiløber og en uforfærdet svømmer. Men lige så kæk og voldsom han kunde være under sin idræt, lige så påpasselig og dygtig var han i skolen, hvor hans hurtige nemme snart lod ham over-

fløje de andre børn, og lige så stille var han ved de gudelige forsamlinger, hvor hans moder tog ham med.

Omkring ved den tid, hvor han skulde til konfirmationsforberedelse, flyttede hans forældre til den lille husmandshytte Skrefsrud ved Lillehammer, hvor nu Skrefsrudmusæet står. Heroppe fra gik han til præsten i Lillehammer langs de mægtige fossefald, som Mesnaelven her slynger ned mod Mjøsen. Samtidig var han i mekanikerlære i byen, hvorfra han to år senere kom i lære ved Hamar. I disse år viste han sig som en overordentlig dygtig arbejder og levede et kønt og rent ungdomsliv. Han var blevet kristelig vakt ved et missionsmøde og var stadig gæst ved de gudelige forsamlinger. Denne retning hos ham blev dybere fæstnet ved hans moders død, der indtraf et halvt års tid før hans læretids afslutning.

Det var klart for alle, at der boede usædvanlige ævner i den unge Skrefsrud. Han var en stærk og højt begavet natur med hang til tungsind. Men der var også i ham en tilbøjelighed til farisæisme. Der måtte vældige oplevelser til for at få bøjet ham i virkelig syndserkendelse og anger.

Da han kom hjem til Skrefsrud for at sige sit hjem og sine venner farvel, inden han drog til Kristiania for at søge videre uddannelse, fik hans kammerater lokket ham til svir og spil og tyveri. Det var hans del af faderens natur, som brød voldsomt igennem. Rapsiererne blev opdaget, og Skrefsrud blev dømt til fire års straffearbejde, som han afsonede i cellefængsel i Kristiania, hvorved straffetiden blev forkortet med en tredjedel.

Man har senere villet kaste et undskyldelsens slør

over denne begivenhed i Skrefsruds liv ved at tale om, at han tog skylden på sig alene, enten for kammeraterne eller for sin fader. Skrefsrud selv søgte aldrig at smykke sin færd. Da han som højt anset missionær gæstede husmandshytten ved Skrefsrud, bad han den gamle husmandskone om lov til at være ene i kælderen foran den kampesten i muren, bag hvilken han havde gemt sine tyvekoster i forvildelsens dage. Den gamle kvinde har dybt bevæget fortalt mig derom.

Dette dybe fald knækkede Skrefsrud aldeles. Til at begynde med stod det for ham, som om han, der dog havde kendt Gud og havde så skønnē minder om sin moders fromhed, havde begået „synd mod Helligånden“ ved sine udskejelser og fald. Det kostede ham to bitre års kampe, før han nåede frem til at tro på, at Gud for Jesu Kristi skyld havde forladt ham alle hans synder, så han frimodigt kunde hvile i troen på Guds nåde.

Han kastede sig nu med en hungrendes trang over al den opbyggelige læsning, han i fængslet kunde få. Af alt, hvad han læste, var der dog intet, der gjorde indtryk på ham som fortællingen om den svenske hyrdedreng *Peter Fjellstedt* (1802—81), hvem det lykkedes at blive præst, og som derefter drog ud som missionær, først i Indien, siden i Lilleasien, og som på den tid virkede i sit fædreland, da hans helbred ikke tålte opholdet på missionsmarken. Det kom nu til at stå for Skrefsrud, som hans plads var derude blandt hedningerne, og med sin vældige energi begyndte han at forberede sig til missionsgerningen, lærte sig tysk og engelsk, kirkehistorie og bibelkundskab og næsten hele det Ny Testamente udenad.

Naturligvis havde de fleste vanskeligt ved at tro på virkeligheden af hans missionskald. Selv gav han ikke op. Da han var kommet ud af fængslet, fortsatte han sine studier og lærte f. eks. latin og græsk. Samtidig arbejdede han som mekaniker og gravør og vandt i menighedskredse gode venner og en trofast brud, en ung gårdmandsdatter, *Anna Onsum*. Og så tog han mod til sig og meldte sig til *det norske missionselskab* og bad om at blive optaget på dets missionsskole i Stavanger. Selskabet kunde eller turde dog ikke antage ham og rådede ham til at opgive sine planer. Det var et hårdt slag for Skrefsrud, men det satte ham ikke ud af kurs, men netop i den rette kurs. Han havde gennem lang tids vedholdende bøn fået vished for, at Gud vilde have ham ud. Nu syntes alle sunde lukkede, men da kom en gammel brødremenighedspræst *Due* i Stavanger og gav ham det råd at rejse til Berlin. Måske han der kunde finde bedre modtagelse.

Som ovenfor fortalt, tog Børresens kærligt imod ham, og gennem Børresen fik han arbejde på et mekanisk værksted, indtil han blev optaget på Prochnows missionsskole. Mens han her arbejdede med en sådan flid, at han efter et års uddannelse bestod eksamen som nr. 1 på sit hold, hvis øvrige deltagere havde fået fire års uddannelse, knyttedes der et inderligt venskab mellem Børresens og Skrefsrud, et venskab, som stod sin prøve gennem mange års samarbejde. Til at begynde med var det ikke fri for vanskeligheder, da Skrefsrud i sin stærke natur havde mange kanter, og fru Børresen også var ret fast i sine anskuelser. Men Børresens milde, elskelige personlighed forstod med stille myndighed at udjævne alle vanskelighederne,

og det allersmukkeste i forholdet er måske netop den ydmyge beskedenhed, hvormed den vel yngre, men også langt mere begavede og karakterstærke Skrefsrud altid bøjede sig for Børresens enfoldige livsvisdom og faderlige myndighed.

Missionsskolens forstander, der selv havde været i Indien, fik Skrefsrud antaget af *det Gosznerske missionsselskab*. Dette selskab, som var stiftet af den mærkelige præst, *Johannes Evangelista Goszner* (1773—1858), der efter i mange år at have været katolsk præst trådte over i det evangeliske kirkesamfund og bl. a. arbejdede for at uddanne håndværkermissionærer. 1844 lærte nogle af hans udsendinge *Kolfolket* at kende. Dette folk boede nord for Kalkutta, hvor Gangesfloden efter sit løb mod øst bøjer i sydlig retning mod havet. Denne mission havde efter mange års trange tider båret rig frugt, og den unge menighed havde under Sipoj-oprøret (1857) tålmodig udholdt blodig forfølgelse for sin tros skyld.

Da Skrefsrud var antaget til Kol-missionen, meldte fru Børresen sin mand og sig til den samme tjeneste: de tre venner havde sluttet pagt om at arbejde sammen, og som den fjerde i deres forbund stod *Anna Onsum* sammen med ham. Hun kom til Berlin kort før Skrefsruds afrejse og fandt i fru Børresen en trofast veninde.

I november rejste Skrefsrud afsted. Da missions-selskabet var meget fattigt, måtte han rejse på dæksplads under forhold, som vi næppe kunde tænke os nu for en udrejsende missionær. „Men,“ siger han selv, „jeg kom altså til Indien, lige så vel som den rige englænder, der havde betalt omtrent 2400 kr. for sin

billet.“ Og snart var han i fuldt arbejde med sprogstudiet på Kolmissionens station i Purulia.

Det var meningen, at Børresens og Anna Onsum snart skulde have fulgt efter. Men krigen 1864 forhindrede deres udrejse, så de først kom afsted i november 1864. I den mellemliggende tid arbejdede Børresen trofast mellem de danske krigsfanger i Spandau og fik efter krigens afslutning lov til at tage afsked med sin slægt i Danmark.

Efter en højtidelig udsendelsesfest i Berlin drog Børresens, deres lille datter Ingeborg, Anna Onsum og mange flere missionærer afsted. Det var tungt at tage afsked fra de gamle Hempels. Hempel havde ofte sagt, at „når min kære Peter (Børresen) rejser, da må papa (Hempel) dø.“ Og da Børresen d. 5. april 1865 — efter mere end fire måneders sejlads — landede i Kalkutta, lå der brev, at den gamle var sovet hen.

I maj måned holdt Skrefsrud bryllup med Anna Onsum, og så begyndte de fire arbejdskammerater deres læreår.

IV

Læreår, svære år.

Det var vanskelige tider for Kol-missionen, da Skrefsrud og Børresens kom i dens tjeneste. Efter Goszners død (1858) var missionens ledelse blevet overtaget af et missionselskab. Men dette havde ofte svært ved at få tilstrækkelige midler til arbejdet, så det endog måtte have økonomisk støtte af det engelske kirkelige missionselskab. Men hvad værre var: hjem-

mebestyrelsen havde ikke den nødvendige myndighed overfor missionærerne, navnlig de ældre, som Goszner selv havde antaget, og som ganske selvfølgelig følte sig overlegne overfor bestyrelsen i kraft af deres erfaringer. Lederen blandt disse ældre missionærer hed *Fr. Batsch*. I 1868 trådte han og hans venner med deres menighedskredse over til det engelske „Selskab for evangeliets udbredelse“ og lod sig ordinere efter engelsk ritual. Men inden denne splittelse indtraf, var Børresen og Skrefsrud ude af det Gosznerske missionsselskabs tjeneste. Og det skyldtes for en væsentlig del de brydninger, der gik forud for denne udtrædelse.

Skrefsrud var ved sin ankomst til landet bleven anbragt på en lille ny station Purulia, hvor Batsch havde købt et påbegyndt hus. Skrefsrud måtte arbejde både med at lære „Bengali“-sproget, idet han ikke på denne plads kunde bruge „Hindi“, som han havde lært i Berlin hos dr. Prochnow, og samtidig bygge hus. Han fik her brug for hele sin håndværkeruddannelse. Det var en forberedelse til den gerning, han siden i fuldt mål fik. Under arbejdet med at skaffe materialier til huset, fik han klimafeber og lå dødssyg i længere tid, omhyggelig plejet af en engelsk læge og dennes hustru, som uden betaling tog sig kærligt af ham og reddede hans liv. Da han atter sammen med sin ledsager, den unge missionær Krüger på ny optog bygearbejdet, slap pengene op, og Batsch vilde ikke sende dem flere, så de måtte flytte ind i det halvfærdige hus og efterhånden fuldføre det for engelske gaver.

Langt tungere var det dog for Skrefsrud, at Batsch i sine breve bestandig hånedes og spottedes det danske

folk, som på den tid førte sin håbløse kamp mod den preussisk-østrigske overmagt. Da Skrefsrud søgte at vise ham, at nationalhad ikke just er nogen kristelig følelse, der pryder en missionær, skrev Batsch til dr. Prochnow, at man ikke ønskede nogen dansker ud til missionen, da man havde nok i den dansksindede nordmand. Prochnow talte med Børresens om dette og aftalte med dem, at de skulde være sammen med Skrefsrud på Purulia station og stå lige under bestyrelsen i hjemmet, så de ikke fik noget at gøre med Batsch, og tillige skulde den unge, dygtige pastor Struve komme med som en modvægt mod denne. Men til Skrefsrud skrev Prochnow samtidig og anbefalede den yderste forsigtighed i omgangen med Batsch, for at denne ikke skulde blive fornærmet og gå over til den engelske kirkemission.

Så kom da Børresens ud, og vennerne samledes i Purulia, hvor også pastor Struve blev ansat. Skrefsrud og Krüger havde allerede havt den glæde at se en lille menighed samles, og de håbede nu alle, at de vilde få velsignede og rolige arbejdsår. Men da de om efteråret samledes med de øvrige missionærer til missionærmøde (konference), fik Struve ordre til at tage til en helt ny station, hvor han døde året efter af kolera, og Børresens fik ordre til at følge Struve, mens Skrefsrud skulde blive i Purulia under en arbejdsleder, der var Batsch's meningsfælle. De tyske missionærer frygtede nemlig, at stationen ellers skulde blive „skandinavisk“. Dette var et brudd på tro og love, som ikke mindst maatte ramme Børresens føleligt. Han erklærede da også, at han havde selskabets ord for, at Skrefsrud og han skulde blive sammen, hvilket også

var Batsch bekendt. Men denne sagde ligefrem, at herude rådede missionærkonferencen og ikke selskabet, og da Børresen først vilde se selskabets brev på dette, truede Batsch med at inddrage hans månedspenge.

Missionærerne vendte derefter tilbage til Purulia. Kort efter ankom den mand, Batsch havde udset til stationsleder. For ikke at give forargelse til hedningerne ved strid og splid flyttede Børresens og Skrefsruds til Kalkutta for dær at afvente, hvad svar selskabet vilde sende. Samtidig skrev de til det danske missionsselskab, som havde en mission i Indien, og tilbød at gå i tjeneste hos dette, idet de åbent fortalte, hvorledes man af nationalhad havde villet skille dem ad, mens de havde besluttet at blive sammen, da de var „eet hjærte og een sjæl“.

Det var en svær tid, mens de gik og ventede på svar. Der er steget mangan bøn op fra deres hjærte til Gud om, at nu det rette svar måtte komme. Og det rette svar, det kunde vel efter deres mening kún være enten dette, at det Gosznerske missionsselskab lod dem vende tilbage til Purulia sammen, eller at det danske missionsselskab med tak tog mod deres tilbud. Men intet af dette skete. Prochnow skrev, at bestyrelsen ikke turde skride ind mod Batsch, da man frygtede for at denne skulde gå over til det engelske selskab og tage mange af de kristne med sig; det vilde derfor være bedre, om de skandinaviske missionærer udsonede sig med Batsch og adlød hans ordrer og drog til hver sin station. Herpå kunde de imidlertid ikke inlade sig, og man haabede så på venligt svar fra Danmark. Men dr. Kalkar skrev et afslag: det

danske missionselskab følte sig i øjeblikket ikke stærkt nok til at udvide sin virksomhed. Dette var imidlertid nok ikke den sande grund. Santalmissionens historieskriver, pastor Ludvig Hertel, beretter, at Kalkar samtidig skrev til en tysk missionær, som det danske missionselskab underholdt, at man ikke havde kunnet gå ind på det tilbud, man havde fået „fra to i den Gosznerske mission arbejdende mænd, dels fordi man nu havde sine udsendinge, dels fordi det „slet ikke var indlysende“ for dem, at den Gosznerske mission skulde være indtagen imod dem, „fordi de ikke var tyskere“. Kalkar tilføjer meget naivt: „Det synes mig dog for usandsynligt, at politiske misstemninger, hvis elendighed vi have nok af her, skulde forplante sig til Indien.“

Til to døre havde missionærerne vendt deres blik: mod Kol-missionens åbne dør og mod den lille danske missions åbne dør. Begge steder var der nu slået i for dem.

Da sprang Herrens dør op.

V

„Landet, som jeg vil give dig“.

Det er ikke så sjældent, at vi mennesker beder til Gud, at hans vilje må ske, men inderst inde tænker vi dog, at forudsætningen er den, at han vil, hvad vi mest ønsker. Når så udfaldet går os helt imod, så har vi så svært ved at forlige os med den tanke, at dette virkelig er svaret på vor bøn.

Når man betragter Børresen og Skrefsrud, da er

der næppe noget øjeblik, hvor disse to mænd synes større end netop i den stund, da de stod i Kalkutta foran de lukkede døre. Ikke mindst gælder det Børresen. Skrefsrud lægger ikke skjul på, at det var denne, som var den stærkeste. Der var ikke den mindste skygge af tvivl i hans sind om, at Gud ikke vilde narre dem. Når han havde fået dem ud til Indien, så havde han også en gerning til dem derude. Om ikke andet, så kunde Børresen med sin uddannelse som civilingeniør tage ansættelse ved jærnbanen og ved sit arbejde underholde begge familier, så Skrefsrud kunde have sin tid fri til at drive mission. Hertil kom det dog ikke. Nogle rige bengalske herrer, hvis bekendtskab de havde gjort, lånte dem hus i Kalkutta og forsynede dem foreløbig med de nødvendige midler til deres ophold, så de kunde bruge deres tid til missionsvirksomhed og til forberedelse for det nye missionsarbejde, som de stolede på at få anvist af Gud.

Mens de nu under bøn og arbejde gjorde sig rede, blev deres hjerter vendt mod *santalfolket*.

Nord for kolernes distrikt ligger der et landområde, som kaldes *Santal Parganas*. Her boer der et folk, som kaldes santaler. Selv kalder de sig haar, hvilket betyder mennesker, idet de ligesom andre naturfolk oprindeligt kun har kendt sig selv som folk. Dette folkeslag, som hører til Indiens ældste befolkning, havde lidt meget under hinduernes tyranni. Efter at de efterhånden var blevet drevet østpå og endelig havde fundet et hjem i deres nuværende land, var de blevet aldeles forarmede ved hinduiske ågerkarles ublu renter og ved hinduiske købmænds snyderier. De havde forgæves søgt hjælp hos de engelske dom-

mere og embedsmænd, men disse var den gang dels i handelskompagniets tjeneste, dels var de så forbundne med hinduerne, at de slet ikke havde nogen interesse for eller forståelse af dette lavtstående folk. Tilsidst greb folket i fortvivlelse til våben og drog mod Kalkutta for at skaffe sig deres ret. Der fandt herved nogle voldshandlinger sted fra santalernes side, men da „oprøret“ let var underkuet, og forholdene blev undersøgt, viste det sig, at de havde haft gode grunde til det skridt, de havde foretaget, så forholdene blev ordnede på en ret tilfredsstillende måde. Santalerne deltog derfor ikke i den store indiske opstand.

Den omtale, santalernes nød havde fundet i pressen, havde henledt Børresens opmærksomhed på dem. Skrefsrud havde også haft lejlighed til at møde santaler under sit arbejde i Purulia. Santalerne var et med Kolerne beslægtet folk.

Det var da ikke så underligt, at missionærerne begyndte at tænke på, om det ikke var her, gerningen lå. Folket var efter nogle få års gode og rolige forhold atter kommet i stor nød. De gamle udsigelser var fornyede, og brændevinen havde begyndt sit sørgelige nedbrydningsarbejde imellem dem. Som modvægt herimod var der kun optaget et ganske spredt missionsarbejde. I nord arbejdede den engelske kirke-mission, som ved en jærnbane-station havde oprettet et midtpunkt for missionsarbejdet, en opdragelsesanstalt med missionsstation, ud fra hvilken der blev gjort et godt og velsignet arbejde, navnlig af missionær *Storr*. I det sydlige havde en baptistmissionær *Edward Johnson* arbejdet ud fra stationen Sewry, som han dog atter opgav i 1867 efter at have afbrudt sin

forbindelse med baptistselskabet i hjemmet. Han havde lært Skrefsrud at kende. Denne havde fået baptistiske anfægtelser og lod sig omdøbe i Kalkutta, hvad han senere fortrød. Johnson tog Skrefsrud med på en rejse til santalfolket.

Der blev nu forhandlet mellem Johnson og de skandinaviske missionærer. Disse havde nok nogen betænkelighed ved, hvorledes det skulde gå med at få barnedåbsspørgsmålet løst, når det kom til at ligge for. Men dette kunde man nok indtil videre udskyde. Ligeledes var det dem svært ikke at have tilknytning til en bestemt menighedskreds i den gamle kristenhed. Men da de forgæves på ny havde henvendt sig til det danske missionselskab, måtte de opgive tanken om en sådan tilknytning. Derimod overvejede de ikke syndelig meget det økonomiske. Johnson var personligt ganske uafhængig. Børresen havde derimod blot nogle få hundrede kroner i eje, og de bengalske kristne, som havde støttet dem i Kalkutta, lovede at hjælpe til. Men i denne sag havde de sat deres lid til Herren. De var kommet til den overbevisning, at de var på hans vej, og at han med en bestemt hensigt havde stillet dem helt „på bar bakke“, som man siger.

Så besluttede de da i tillid til Gud at begynde deres: „Hjemme-mission blandt santalerne“ („Indian Home mission to the santhals“), eller som Børresen gerne kaldte den: „Indisk hjemmemission“.

Foreløbig tog de ophold i Sewry, hvor Johnsons hus stod. Nu gjaldt det om at finde en plads, som lå ikke altfor langt fra jærnbane og på et velbefolket sted, hvorfra det vilde være forholdsvis let på korte rejser at nå nogle af de større landsbyer. Skrefsrud og

Johnson mente at finde en sådan plads en snes kilometer fra jærnbanestationen Rampur Haut. Pladsen lå højt og sundt, men da Børresen kom derop og så på det, fandt han, at det ikke egnede sig til byggeplads, da det lå altfor højt og udsat for stærke storme. Han og Skrefsrud foretog nu en ny rejse, og denne gang fandt de i ikke lang afstand et sted, der syntes i enhver henseende velskikket.

Da Børresen stod på dette sted og så' ud over skovene og bjærgene, da lød der en stemme i hans indre, som sagde: „*Se, dette land vil jeg give dig.*“

Her besluttede de at begynde deres arbejde. De havde bedt til Gud dag og nat, da de drog ind i Santallandet. Nu følte de bøn­hørelsens fred i deres hjærte. Og alt lagde sig straks til rette. Godsejeren overlod dem med glæde den nødvendige byggeplads for en meget ringe sum. Helst havde de begyndt at bygge med det samme, men Skrefsrud blev syg, så de måtte vende tilbage til Sewry. I midten af september vendte de tilbage med Johnson, som dog atter rejste til sin station for at arbejde dær, indtil forholdene på den nye plads var i orden. Forinden havde han dog hjulpet de andre med at bygge nogle løvhytter, hvor de foreløbig kunde finde ly, til en missionsstation var opført.

Den 26. september 1867 lagde Børresen under bøn grundstenen til missionsstationen, hvis navn blev *Ebenezer*, d. e. „hjælpestenen“ efter den sten, profeten Samuel satte, da filistrene var drevet tilbage fra Israels land, idet han sagde: „Hidtil har Herren hjulpet os“ (1. Sam. 7, 12).

Det var strenge arbejdskår, de to missionærer var

gået ind under. Deres bolig var en løvhytte, hvor de kun dårligt var skærmede mod al slags kryb, navnlig dårligt mod de „hvide myrer“, som alle Indienrejsende veed at fortælle om. De er så at sige altædende: glemmer man et klædningsstykke på gulvet, æder de det op i nattens løb. Slinger var der mange af, og vilde dyr strejfede om i deres nabolag. Bygningen af missionsstationen hvilede næsten udelukkende på deres eget arbejde. Den hjælp, de kunde få, var ikke meget værd. Og tilmed var Børresen for en stor del alene om dette arbejde, da de anså det for deres pligt at passe ordets forkyndelse, hvorfor Skrefsrud jævnlig drog ud på prædikerejser, da hans sprogkundskaber var størst. Santalerne, som de boede iblandt, så' med megen mistro på de hvide mænd, da de ikke var vant til at vente sig meget godt fra den kant. Missionærernes pengemidler var meget små, og de blev ikke båret oppe af den bevidsthed, at der i hjemlandet var en menighed, som fulgte dem med kærlige tanker og troende bøn.

Dog tabte de ikke modet. Skrefsrud, som jo var et sproggeni, fik i løbet af en månedstid lært sig så meget af santalsproget, at han nogenlunde kunde gøre sig forståelig. Og når han sidenhen fortalte om sine første prædikenrejser imellem santalerne, da han måtte nøjes med den mad, han kunde afkøbe dem, og være glad ved et natteleje i deres kostalde, så sagde han derom: „Det var en velsignet tid.“ Og naar Børresen så', hvordan vanskelighederne tårnede sig op om ham, gav han sig aldrig til at klynke. Han havde til sit valgssprog valgt eller rettere fået givet Jesu ord til Jairus: „*Frygt ikke, tro kun!*“ (Mark. evgl. 5, 36).

Derfor førte alle vanskeligheder ham kun dybere ind i bøn, og her gjorde han den erfaring, at „ogsaa når alt er mørkt, skal vi prise Herren, fordi det er lyst alligevel.“

Det viste sig her, hvor nødvendigt det var, at der til denne gerning var taget mænd, som var prøvet i håndens arbejde, så de kunde planlægge husbygning og udføre den med samme dygtighed, hvormed de kunde påtage sig det åndelige arbejde. Og det viste sig, hvor nødvendigt det var, at der til denne gerning var taget mænd, der „havde fået lov at gennemgå de dybe vandes og den stærke ilds bedrøvelige skole.“ Både Børresen og Skrefsrud var draget ud med en vished om deres missionskald, som var prøvet under modsigelse fra hjemlige kredsers side. Men navnlig viste det sig, hvor forunderlig godt og viist disse to mænd var parret sammen på lignende måde, som da Vor Herre fra først af udsendte sine apostle og disciple parvis. Uden Skrefsruds vidunderlige sprogbegavelse og glimrende administrationsævner kunde arbejdet næppe så hastigt være kommet i gænge, som det kom, og være blevet fortsat og fæstnet, som det blev. Men det var Børresens barnlige tro og tillid til Gud, som trak det store læs, når det rigtig kneb, og hans milde og elskelige personlighed — på eengang barnlig og faderlig —, som vandt hedningernes tillid og lod dette folks opdragelse blive mulig.

Det er fortalt så ofte. Men det skal fortælles her med Børresens egne ord, hvordan hans tro blev prøvet i de første dage. Det var sket, at han var alene under arbejdet, og hedningerne vilde ikke sælge ham mad: „Så sultede jeg een dag og nok en dag, og da

kom Satanas til mig og sagde til mig: „Hvorfor vil du være så dum og give dit liv hen for et sådant forblindet hedningefolk? Hvorfor går du ikke til den store stad Kalkutta, hvor man tilbød dig et palads, som man vilde forære dig? Hvorfor går du ikke derhen og har behagelige dage?“ — Jeg begyndte at tro, at djævelen havde ret, og jeg var færdig til at løbe bort, idet jeg tænkte: Hvorfor ligger du her og dør af sult, alene blandt disse mennesker, som er så grusomme djævelens børn? Men da, mine venner, da forbarmede min kære frelser sig over mig, han åbnede mit hjerte og viste mig min synd, og jeg begyndte bitterlig at græde over min forseelse, jeg bad min frelser om forladelse, men så sagde jeg også til ham: Kære frelser, se, hvorledes det går mig! når du vil, jeg skal blive her, må du give mig noget at spise. Efter bønnen stod jeg op og gav en mand penge, idet jeg sagde til ham: „Gå og se, om du ikke kan få nogle høns at købe — thi det er det, man lever af der i landet. Han bragte mig to små høns, spise for en dag. Jeg blev så glad og prisede Herren. Jeg gav manden en daler og sagde: Gå ud og køb for den! Han kom tilbage og sagde: Der er ikke et menneske, som vil sælge en høne; men den næste dag, da jeg først havde gaaet til min frelser og bedet ham om spise, sendte jeg atter manden ud og fik to høns. Således fik jeg to høns hver dag og om lørdagen tre.“

I august måned 1868 kom fru Børresen og fru Skrefsrud til Ebenezer. Huset var da for så vidt færdigt, som der kun manglede døre og loft. Kort efter kom missionær Johnson med sin familie. Han var endnu ikke helt løst fra sit tidligere arbejde, så han

den første tid jævnlig måtte foretage mindre rejser for at passe det. Men i det store og hele kan man sige, at missionsarbejdet nu blev optaget med kraft. Nu havde Børresen fået hus i landet. Men til landet hørte først og fremmest folket. Deres hjerter var det, der skulde vindes.

VI

Folket, som skulde vindes.

Da missionsstationen i 1869 var færdig, var det en helt anseelig husbygd, som bar Ebenezer-navnet. Foruden to store missionærboliger, var der rejst skolebygninger med tilhørende beboelseshuse for drenge og piger, kostalde og udhuse. Nu gjaldt det om at få folket i tale.

Det var ikke noget under, at Santal-folket så' med mistro på de fremmede. Men disse kom dem så sagtomt i møde og færdedes således iblandt dem, at et tillidsforhold tilsidst blev oprettet. Mens Børresen navnlig prædikede for arbejderne og skolebørnene på Ebenezer, rejste Skrefsrud meget om i landet, og det lykkedes dem at få noget nærmere at vide om folkets religiøse, sædelige og folkelige forhold.

Santalernes religion hører ind under den store gruppe, man plejer at kalde animismen, hvis fornemste kendetegn er, at de religiøse forestillinger særlig knyttes til tanken om sjælenes fortsatte tilværelse. Folket tror, at de afdødes ånder bevares, og gør dem til genstand for dyrkelse. Men foruden disse ånder er der en kreds af onde ånder, *bonga'er*, hvis største glæde er at gøre mennesker fortræd. Disse ånder bor

i bjerge og skove og vandløb og stene. For at de ikke skal gøre fortræd, må man bringe dem ofre af høns og geder. Det er forestillinger, der kendes fra alle animistiske religioner, og som gør, at animisten lever sit liv i en bestandig rædsel og angst. Man kan egentlig aldrig ret vide sig sikker for bongærerne, d. v. s. for livets mangehånde tilskikkelser. Vi kender dette fra vore forfædres angst for ælverfolk og trolde. Ligesom hos vore forfædre findes dog denne åndeskræk iblandet med religiøse forestillinger, der til dels synes at ligne bibelske beretninger, og med tanker om en eneste stor Gud. Mange vil heri se mindelser om et tidligere højt religiøst standpunkt i folket. Herom er det dog ikke muligt at sige noget sikkert. Man finder oftere hos omvandrende folk forskellige religiøse bestanddele i forvirret blanding. Det afgørende bliver, om disse højere tanker har nogen indflydelse på folkets levesæt og tænkemåde. Og det tør man næppe sige her. Santalerne antog, at der var en god Gud, som hed *Takur*, men de levede ganske uden at tage hensyn til ham. Han var jo god, så ham behøvede man ikke at dyrke. Men selvfølgelig var der i tanken om *Takur* en tilknytning for missionærernes tale om den eneste sande Gud.

De sædelige forhold i landet var meget mørke. Dels ligger det nær for alle naturfolk, at religionen bliver ikke blot en religion for mænd, men en udpræget mandfolkereligion, dels var santalerne et folk, som man havde jaget og plaget, så det var endt i ussel fattigdom, i et land, der var langt mindre frugtbart end deres tidligere hjem, og under uværdige forhold. Så synker folket selvfølgelig ned i sædelig elendighed.

Og hvad deres hedenskab og fattigdom ikke ævnede, det gjorde drikkeriet. Var der i tanken om Takur en naturlig tilknytning for den kristne prædiken, så manglede de til gengæld næsten enhver tilknytning for den kristne tale om synd og anger. Hertil kom den sædelige ringhed, som består i ulysten til stadigt arbejde. Det er ikke ævner og nemme, de mangler. Tværtimod har santalerne ypperlige ævner som jordbrugere. Men gennem århundreder var de blevet undertrykte og narrede for deres arbejdsudbytte, så de tilsidst havde vænnet sig af med stadigt arbejde.

Iøvrigt levede de under et patriarkalsk styre. Hver landsby har sine folkevalgte øvrighedspersoner: høvdingen („manjhi“), hans assistent („paranik“), en eller to præster og sædelighedsvogteren („joz-manjhi“), der skulde holde øje med de unges sædelige liv (dog ikke med deres drik og svir), og som derhos blev landsbyens ægteskabsmægler. I alle vigtige sager sammenkalder høvdingen landsbyens voksne mænd som domsforsamling, hvis domme som regel respekteres. Er man utilfreds, kan man selvfølgelig henvende sig til den officielle domstol, men de engelske domstole tager i regelen i høj grad hensyn til de folkelige domstoles afgørelser.

Det er vanskeligt at svare på, om der var nogen dybere religiøs længsel hos folket, da missionærene kom. Der fortælles vel gribende træk om, hvordan de ældste i folket under folkets dybe fornedrelse kunde tale om, at nøden var kommet over dem, fordi de havde glemt Takur, og hvorledes de da enfoldigt og barnligt kunde råbe til Takur om hjælp. Men hvad man ikke kan vide, er, hvad der ligger bagved dette:

om det var et udbrud af det dybeste i hjerterne eller blot en anden form for deres Gudsskræk. Derimod kan man vist sige, at der hos folket ikke var nogen dybere vedhængen ved det gamle udover ærbødigheden for det „nedarvede“. I alt fald må man ikke tænke sig, at folket kom strømmende ved missionærernes ankomst, jublende over, at evangeliet blev bragt også til dem. Selv om der havde været en tydeligere udtalt længsel, så må man dog ikke glemme, at der er så meget en hedning skal bryde med for at blive en kristen. Ikke bare det gamle, dårlige syndeliv med alle dets vaner, men også slægt og venner, kaste og borgerrettigheder.

Nogen egentlig forfølgelse har kristendommen ikke været genstand for i santalfolket. Der var engang en høvding, som udstedte proklamationer imod den og truede dem, der blev kristne med at gøre dem kaste-løse. Men dagen før hans forordninger skulde træde i kraft, blev han fængslet for en civilforbrydelse, og da han kom ud af fængselet, var han en bøjet og brudt mand, som så langt fra rejste modstand, at han tværtimod lyttede til ordet. Men i det private liv har der naturligvis ikke været så lidt både af ringeagt og plage-rier fra hedenske naboer og byfæller, og mellem slægtninge er det ofte kommet til brudd og vanskeligheder.

Når missionen ikke mødte større vanskeligheder blandt folket, skyldtes det sikkert den visdom, hvormed missionærerne her gik frem. Det har kunnet hænde, at missionærer har ment, at det først og fremmest gjaldt om at håne folkets gamle guder og få folket til at se ned på disse. Selv en så sjælden missionærskikkelse som Hans Egede kunde forfalde til sligt,

når han udendvidere gjorde grønlændernes Tornårsuk, som han antog for deres højeste Gud, til eet med djævelen. En sådan fremgangsmåde er særlig farlig overfor animister, fordi deres religiøse liv i så mange måder er knyttet til deres forfædres ånder, så man ved at håne ånderne håner den samhørighedsfølelse, som knytter folket sammen, og som hedningerne betragter som den vigtigste grundpille for deres hele samfunds- og folkeliv. Børresen og Skrefsrud hånede aldrig forfædrenes tro i Santalistan. Børresen, som var fuld af lune, og som ypperligt forstod at spøge, drev ikke spøg på dette punkt. Deres missionsprædiken gik altid ud fra, at fædrene havde været i god tro, og at det kun var i deres dybe nød og angst de havde givet sig til at ofre til bongaerne. Og så vidnede de to missionærer om den fader, der elskede dem og vilde deres vel, og som havde sendt sin søn til deres frelse.

Det var forunderligt for disse to mænd at stå så ene med dette budskab midt i dette folk. Og når så deres prædiken da vandt indgang, da kan vi sige, at det menneskelig talt skyldtes, at deres liv var som deres ord, og at al deres prædiken sprang ud af bøn. Mest af alt gjaldt dette Børresen. Jeg siger ikke dette for at gøre Skrefsrud mindre, men for at meddele Skrefsruds eget vidnesbyrd. Han siger derom således: „Jeg har læst meget i mit liv, men jeg har fået lov til at bede mere, og jeg er vis på, at hvad jeg har bedet, har gjort mere for missionen, end hvad jeg har læst, uagtet det sidste også har havt sin betydning. Børresen har ikke læst så meget, men jeg er vis på, han har bedet mere end jeg. Det er troens og selvopofrelsens mand som få. En santaler sagde engang til mig: Når

der står noget på, og du bruger måske seks tusind ord i en tale, så gør det indtryk på os, det er sandt, men når gamle „papa“ — sådan kalder de Børresen — ser os ind i øjnene med dette vemodige, sagtmødige blik og siger et par ord, så går det os langt dybere til hjertet, end alle dine brusende ord.“

Ja, sådan gik de to mænd blandt folket, som skulde vindes. Og når det lykkedes så velsignet, så har vi lov til med tak at mindes, den stille dansker med det „vemodige, sagtmødige“ blik, med den dejlige, klangfulde stemme, med det jævne, danske lune, men først og sidst med det varme, milde hjerte, hvor Gudsordet havde fundet god grund i „tro og håb og kærlighed“, så det kunde bære mange fold i tålmodighed. Noget af det ægte, jævne danske var med til at vinde dette folk, som de store havde trådt ned, og som de fine, dannede hinduer hånlige overså og kaldte ikke mennesker, men „aber“.

„Stærkest er altid det milde.“ Også når man står så ene ude på den store arbejdsmark og bliver så lille bitte i forhold til opgavens storhed.

„Foragter ej de midler ringe!
 Her intet sker ved kæmpehånd.
 Her intet lader sig fremtvinge,
 i stilhed virker her Guds ånd!
 Her lavt er alt, og seent det går.
 Som hjertet sidder, hjertet slår.“

VII

Indisk hjemmemission.

Den missionsgerning, som var begyndt i Santalistan, bar — som omtalt — navnet „Indisk hjemmemission“, og under dette navn arbejdede den til 1877.

Foruden Børresen og Skrefsrud arbejdede også baptistmissionæren Johnson i dens tjeneste, men han trak sig ud af arbejdet allerede 1869. Han var nemlig i oktober 1869 på en tigerjagt blevet overfaldet og skambidt af en tiger. Børresen, som var tilstede, udbrød da: „Herre, frels ham!“ og gav sig til råbende og klappende i hænderne at løbe efter tigreren, som virkelig slap sit bytte og trak sig knurrende bort. Skønt der blev gjort alt muligt for at redde Johnsons venstre arm, som var blevet værst medtaget af tigrerens bid, måtte den dog sættes af fire tommer over håndledet. Dette gjorde i forbindelse med andre private sorger så dybt et indtryk på Johnsons hustru, at hun døde i sommeren 1870, og Johnson måtte rejse til Europa.

Dette var en stor lykke for arbejdet.

Det var nemlig sådan, at santalmissionen til at begynde med havde fået en mindre årlig understøttelse af baptismens missionsselskab. De øvrige midler indkom ved de „tiggerrejser“, Børresen foretog til forskellige byer, hvor han ligefrem gik fra dør til dør hos rige europæere og talte santalmissionens sag. Det var ofte drøje rejser, for selv om rige englændere i almindelighed føler sig mere forpligtede overfor Guds riges arbejde end f. eks. rige danskere i almindelig-

hed, så hentede han dog mangt et nej, og når han så kom hjem fra en forgæves „tiggerfærd“, kunde han ikke andet end føle, at han kunde have anvendt sin tid langt bedre og nyttigere i det daglige missionsarbejde. Derfor var der i Allahabad, hvor han efter en lang forgæves tur til Kalkutta og Benares havde fundet en god modtagelse, blevet nedsat en komité til at indsamle bidrag i Indien til gerningen på Ebenezer. Den ledende mand i denne komité, som kaldtes „ældsterådet“, var en baptistmissionær *Ewans*. Denne ønskede selvfølgelig, at missionen skulde ledes i så nær tilslutning til baptismens samfund som muligt, og han fandt i denne sag støtte hos *Johnson*. *Skrefsrud*, som selv havde ladet sig gendøbe, kunde næppe yde nogen virksom modstand mod disse planer. Men *Børresen* stod aldeles fast i denne sag. Dette beroede vist næppe på nogen udpræget klar dogmatik hos *Børresen*. Vi vil senere komme til at se, at der var og måtte være adskillig uklarhed hos *Børresen* i disse år angående lærespørgsmål. Men der var eet, som stod fast for *Børresen*, og det var hans oplevelse hin søndag i Berlin, da han som den tabte og genfundne søn kom hjem til faderhuset og fik lov at kende, hvor godt det er at hvile i sin dåbs nåde. „Du maa forbarme dig over mig, jeg er jo døbt i dit navn,“ havde han råbt til Gud, og i denne sin dåbspagt, han havde støttet sig til, havde han fået hvile og forvisning om syndernes forladelse.

Nu er det heldigvis således, at ude på missionsmarken behøver brydningerne mellem de forskellige kristne samfund ikke at betyde så meget, i alt fald når det gælder protestantiske samfund, thi katolikkerne

føler det naturligvis i reglen som pligt at modarbejde de protestantiske missioner. Men ellers er arbejdsmarken saa stor, og arbejderne så få, at der kan blive plads nok for enhver. Og endelig er arbejdet til at begynde med af den art, at brydningerne mellem de forskellige opfattelser svinder bort over for den ene opgave at få Jesus Kristus forkyndt som vejen, sandheden og livet. Derfor havde Børresen også med god samvittighed kunnet tage den hjælp, han kunde få af de forskelligste mennesker, og der havde kunnet være et kønt samarbejde med Johnson. Men med hensyn til baptisterne kunde det ikke være andet, end at lærespørgsmålet måtte dukke op en skønne dag, ikke som et diskussionsemne, men som en praktisk vanskelighed. De første dåb måtte jo nødvendigvis gælde kun voksne. Men når en menighed først var samlet, og der var begyndt et menighedsliv, da måtte spørgsmålet af sig selv opstå: hvorledes skal vi handle med børnene?, og da vilde det kun kunne gøre stor fortræd overfor hedningerne, om der opstod uenighed mellem missionærerne indbyrdes.

Derfor var det en stor lykke for arbejdet, at Johnson drog bort i tide. Skrefsrud voksede helt bort fra sine baptistiske anskuelse, og i forholdet mellem de to var Børresen altid den stærkeste. De var „et hjerte og een sjæl“. Men Børresen var nok mest „hjærtet“.

Johnsons bortrejse fandt sted kort efter den første dåb på stationen. Han var blevet båret hen til floden, hvor dåben fandt sted. De først døbte var tre unge mænd, som havde gået „i skole“ hos Børresen og Skrefsrud. Den mest kendte af dem, *Siram*, der se-

neren blev præst og leder af santalmissionens Assamkoloni. Han havde forgæves søgt fred for sin sjæl i forskellige hedenske religioner og var kommet til Ebenezer udtæret og mishandlet ved selvpinsler, gennem hvilke han havde søgt udsoning og forening med guderne. Det var en stor glædesdag, da han og hans to kammerater bad om dåb, men endnu større glæde, da missionærerne efter alvorlig forberedelse, bøn og undervisning *den 28. marts 1869* turde stede dem til dåb. Det blev en uforglemmelig højtidsdag for alle de tilstedeværende, da de tre unge mænd stod derude i Chondonfloden, og Skrefsrud døbte dem ved neddykning i faderens, sønnens og Helligaandens navn. Derinde på bredden lå Johnson på sit leje, og der stod Børresen med sine skoledrenge og fru Børresen og fru Skrefsrud med pigerne, og udenom dem mange hedninger, hvoraf de fleste følte sig dybt bevægede.

Nogen modstand blev der også nu. Der blev udsprede rygter om, at missionærerne kun arbejdede for løn, og at de døbte vilde blive sendt bort for at blive ædt af menneskeædere, men disse tåbeligheder, der fremkaldte enkelte tilfælde af overgreb mod dem, der sluttede sig til menigheden, og et brandstiftelsesforsøg overfor kirken i Ebenezer, fik ingen betydning i det lange løb og måtte vige overfor virkeligheden.

Og virkeligheden var jo den, at disse missionærer viste sig som folkets sande venner. Mens den stille fru Skrefsrud mest virkede som husmoder i missionærboligen, havde fru Børresen, energisk og dygtig som hun var, begyndt en pigeskole, hvor det i begyndelsen kneb med at få eleverne til at komme, eller rettere til at blive, men som efterhånden voksede op til en stor

institution, og som tydeligt for alle var med til at skaffe hjemmene bedre døtre og dygtigere husmødre. Og Skrefsrud, der var et stort stykke af en jurist, var en ufortrøden sagfører for de svage santaler overfor hinduernes bestandige plagerier og uretfærdigheder. Børresen var utrættelig som læge og plejer for de syge. Det er muligt, at hans lægevidenskabelige kundskaber vilde blive underkendt af de allerfleste læger, og de strakte sig næppe overdrevent længere end til at forstå at anvende et husapoteks midler fornuftigt. Men i et land, hvor der ingen læger var uden troldmænd og hekse, var slig kundskab til stor nytte og velsignelse, selv om der naturligvis kunde forefalde nogle misforståelser, heldigvis kun af den pudsige art, som da han engang gav en mand medicin, og det så bagefter viste sig, at det ikke var manden, men hans søn, der var syg. Og begge missionærer var altid rede, når det gjaldt folkets vel, enten så de skulde kæmpe mod drikkeboderne eller arbejde for at hindre eller lindre hungersnød. Men først og fremmest kendtes det jo tydeligt, at de kristne så langt fra led nogen fortræd ved at blive optagne i menigheden, at de just blev både gladere og mere velstillede ved det nye liv og erhvervede sig en helt ny plads i hinduernes omdømme, så disse, der tidligere knapt gad tiltale en santal og da højst anvendte tiltaleformen „elendige skabning“, høfligt tiltalte kristne santaler med „du“, ja endog med „De“, og bød dem indenfor, når de kom, og endog undertiden drev det så vidt, at de bød dem en måtte at sidde på. Det kom ikke blot af, at de kristne var renligere og bedre oplyste, men først og fremmest af, at de kristne kendte et løftes og en forsikrings betyd-

ning, så man kunde stole på dem og indlade sig i samkvem med dem.

Alt sligt var jo den bedste gendrivelse af alle tåbelige rygter og al tåbelig modstand. Hertil kom, at de kristne santaler, der *den 23. december 1869* var blevet organiserede i et menighedssamfund, der rigtignok kun talte 15 medlemmer, med brændende nidkærhed tog arbejdet op med at vidne for deres landsmænd og udsendte Siram og endnu en mand af deres midte som evangelister, så kristendommen blev kendt i folket og vandt indgang hos mange.

Særlig mærkelige blev årene 1871—72. Missionærerne havde i 1870 haft tunge personlige sorger: fru Skrefsrud var død, og fru Børresen havde været døds-syg, mens hendes mand var på sin indsamlingsrejse. Skrefsrud sendte bud: „Kom hurtigt, hvis du vil finde hende i live!“ Men Børresen kunde ikke afbryde sin rejse, så han bad til Gud, at han yilde helbrede hende og fik i sit sind forvisning om, at hans bøn var hørt. Men i 1871 kom bekymringerne fra en helt anden side.

Der var udbrudt en stærk gæring i folket. De omboende småfyrster, rajah'erne, havde tiltaget sig en stor magt over santalerne. Denne magt brugte de til at udsuge dem. Hvad de levned, tog de hinduiske ågerkarle, i hvis kløer santalerne var. Søgte santalerne deres ret ved domstolene, blev de flået af de hinduiske sagførere, og de høje dommere, som ikke kendte santalsproget, tog sig kun meget lidt af deres klager, som de ikke engang kunde sætte sig ordentlig ind i. Så søgte santalerne trøst og mod i brændevin, og den gjorde kun deres forhold værre.

På missionsrejser var Børresen og Skrefsrud blevet klar over denne gæring i folket. De gjorde distriktets embedsmænd opmærksomme på, at der kunde være fare for uroligheder, men disse tog ikke sagen alvorligt og mente desuden, at sådanne uroligheder vilde være lette at kue. Der stod da ingen anden vej åben for missionærene end selv så godt som muligt at indsamle oplysninger om forholdene, og med disse oplysninger drog Skrefsrud til Bengalens guvernør. Denne var en god og alvorlig skotsk adelsmand, der følte det som en æressag at afhjælpe uret i sit distrikt, og han lovede at få forholdene undersøgte og alle berettigede klager afhjulpne.

Dette tilsagn vakte stor glæde blandt santalerne, og Skrefsrud benyttede da lejligheden til at forhandle med dem om de kristnes stilling i folket. I slutningen af 1871 blev der afholdt et stort ting, hvor over hundrede høvdinger var samlede, og her blev det vedtaget, at *der skulde være religionsfrihed i Santalistan*, så ingen skulde udstødes af samkvem med sin stamme eller kaste, fordi han blev kristen.

Året efter forelå resultatet af guvernørens undersøgelser, som ganske havde stadfæstet de af Skrefsrud fremskaffede klager. Og han havde til vicekongen fremsendt et forslag om gennemgribende reformer, der gik ud på at sikre santalerne deres jord mod faste afgifter, som rajah'erne ikke vilkårligt kunde ændre, at fastslå en bestemt rentefod, som ikke måtte overskrides, og at sikre santalerne en retfærdig retspleje, såvidt muligt på deres eget sprog. Vicekongen kviede sig noget ved at stadfæste loven, men da guvernøren stod fast på sit, gav han dog efter. Det var en mægtig

forandring, som her skete i santalfolkets stilling, og at denne velsignede forandring var sket, skyldtes først og fremmest missionærerne. Der kommer nu nogle år, hvor der er en forunderlig vækst i arbejdet.

Børresen måtte bygge kirken på Ebenezer større. Det var en „domkirke“ med plads til 600 mennesker, og den kostede kun 5 kroner. Skolerne måtte bestandig udvides, og navnlig fru Børresens pigeskole blev til stor velsignelse. Og i arbejdet begyndte nu de indfødte arbejdere at træde frem og blive til megen hjælp.

Alt tegnede så lyst og godt. Da blev fru Børresen alvorlig syg, og lægen påbød en rejse til Europa, og to måneder efter blev Skrefsrud så syg, at han først måtte rejse til Benares for at komme under lægebehandling, og derfra sendte lægerne ham til Europa. Imens stod Børresen alene i arbejdet på missionsstationen.

Det havde hidtil væsentlig været Skrefsrud, som besørgede prædikaturene rundt i landsbyerne. Nu måtte Børresen, der først nylig var blevet sproget rigtig mægtig, også tage denne gerning op. Han gik til den med godt mod, og der er ikke tvivl om, at denne hans rejsevirkosomhed fik den allerstørste betydning for folkets vækkelse og omvendelse. Ikke blot kom Børresen ikke alene — han måtte tage skolebørnene med sig for at deres undervisning ikke skulde afbrydes, og denne lille menigheds tilstedeværelse dannede en god virkelighedsbaggrund for hans prædiken —, men han kom som et ejendommeligt modstykke til Skrefsrud. Hvor denne med brusende veltalenhed og sejrrig begrundelse havde vist hedenskabet tilbage og tegnet kristendommens herlighed i mægtige billeder,

kom Børresen stille og dæmpet med den milde, kærlige kalden og sin skønt tonende sang. Mennesker strømmede til fra alle sider, hvor hans karavane drog frem, og begæret efter dåb var i tydelig og overvældende vækst.

Men Børresens rejse lod ham tillige se, at der stod en forfærdelig hungertid lige for døren. Forrådene i landsbyerne var meget små, og høsten var slået fejl. Efter en grundig undersøgelse skrev Børresen til regeringen og foreslog dels en undersøgelse, der kunde stadfæste hans skildring, dels en række arbejder, som kunde hjælpe folket til fortjeneste og mad og tillige modarbejdede fremtidige hungerperioder. Han pegede særligt på anlæg af damme, der kunde opsamle regnvandet, og bygningen af dæmninger og uddybning af bækkeløb, så man bedre kunde udnytte deres vandmængde. Regeringen sendte straks en embedsmand for at undersøge forholdene. Denne støttede Børresens forslag, og da dette var lagt til grund for det arbejde, som skulde gøres, bad regeringen Børresen om at overtage ledelsen af arbejdet. Det er en selvfølge, at Børresen måtte stå tøvende overfor denne forøgelse af arbejde. Men det gjaldt folkets vel, og endelig så han, at han ikke vilde gøre missionsarbejdet fortræd, idet der netop vilde blive rig anledning til at forkynde ordet for de mange arbejdere, som vilde komme sammen ved gravning og vejanlæg, idet han fik overledelsen, og santalkristne overtog tilsynet med arbejderne.

Denne Børresens store kærlighedsgerning vakte opmærksomhed for missionen også udenfor Indiens grænser, idet Londonerbladet Times sendte en korrespondent til de hungerplagede egne. Samtidig havde

Skrefsrud og fru Børresen i Europa vundet Santalmissionen trofaste venner, særlig i England, Skotland og Norge, og disse venner gav i 1874, da Børresen ikke kunde rejse ud paa tiggerfærd, store gaver til missionen. Og hvad endnu mere var: en ung norsk seminarist *Thord Bunkholdt* tilbød at drage med dem tilbage til Santalistan.

Den 23. december 1874 fandt tilbagekomsten sted. Drengene og pigerne fra skolerne havde bygget æreporte, Børresen havde skrevet en sang og modtog dem i spidsen for den øgede menighed. Arbejdet tog nu mægtig fart. 1876 talte menigheden næsten 2200 døbte. Men med dette store antal døbte og den voksende tilgang til skolerne steg også missionens udgifter. Det var ikke nok, at Børresen foretog sine „tiggerrejser“, og han kunde i længden slet ikke undværes fra arbejdet på stationen.

Det blev derfor besluttet, at Børresen skulde foretage en rejse til Europa og navnlig da til Danmark og dér søge at vinde missionen venner og få disse organiserede således, at missionen ikke mere skulde savne tilknytning i den hjemlige menighed, og at missionærerne kunde ofre sig helt for ordets tjeneste, når komitéer i hjemlandet tog ansvaret for indsamlingen af de nødvendige pengemidler.

Tidlig i foråret 1876 drog han afsted efter elleve års ophold i Indien og efter ikke at have set sit fædreland i tolv år.

„Indisk hjemmission“ skulde nu blive *Den nordiske santalmission*.

VIII

Baadene til hjemmet knyttet.

Det var i en god stund, den danske menighed fik kaldet fra Santalistan. Den var nemlig i en kritisk stilling med hensyn til hedningemissionen.

Det danske missionselskab var efterhånden kommet ud af forbindelsen med de to store vækkelsesretninger, den grundtvigske og den indre-missionske, der begge stod i stærk blomstring. Følgen heraf var blevet den, at disse to retninger stod uden nogen synderlig forbindelse med hedningemissionen. Nogle grundtvigske kredse havde samlet sig til støtte for Edv. Løventhals missionsgerning, men alt for mange „stod ledige på torvet“ uden den store velsignelse, som arbejdet med hedningemissionen giver.

Man må dog ikke tro, at Børresen blev modtaget med åbne arme.

Den 6. Juli 1876 ankom han til Kjøbenhavn, hvor han boede hos sin svoger og søster ude på Nørrebro. Det var hans yngste søster Johanne Louise, med hvem han havde stået i levende forbindelse under hele sit ophold ude i Indien. Hun og hendes mand hørte til den menighedskreds, som havde samlet sig om den mærkelige præst Rudolf Frimodt ved Johanneskirken. I hans hjem havde Skrefsrud og fru Børresen under deres hjemmeophold 1874 fundet venlig modtagelse. Få dage efter Børresens ankomst blev der ordnet et møde i St. Stefanskirken (d. 10. el. 11. juli). Ved denne gudstjeneste talte den tidligere formand for Det danske missionselskab, dr. Kalkar, og derefter

trådte Børresen frem og fortalte om sine oplevelser og sit arbejde. Der sad den dag i kirken nogle yngre, grundtvigske Mænd, som gik med længsel efter at møde hedningemissionen som en virkelighed, blandt dem santalmissionens utrættelige ven, *Johannes Schrøder*, som den dag modtog et indtryk, han aldrig glemte. Han hørte til Vartov-kredsen, og der blev nu i denne kreds megen tale om den mærkelige missionær og hans mærkelige gerning. Særlig den kreds, der samlede sig i den fromme grosserer *Møller-Andersens* hjem, blev bevæget. Men også mange unge theologer, som siden hen fik deres præstegerning ude i landet, førte deres første kærlighed til hedningemissionen tilbage til den dag ude i Stefanskirken. Efter en rejse til Norge talte Børresen ved en række møder, deriblandt ved et præstekonvent i Herstedøster. Men her kom der en stærk kritik frem. Peter Rørdam og Peter Andreas Fenger sad sammen. Midt under Børresens tale rejste Fenger sig og sagde til Rørdam: „Lad os to gå, for dette er ikke noget for os. Den mand er jo ikke til at høre på.“ Der begyndte nu adskillige brydninger. Foreløbig mærkede Børresen dog mest til venligheden hos den flok af venner, han vandt. Disse samlede sig særlig om en præstekreds i Koldingegnen og om *Møller-Andersens* hjem.

Præstekredsen i Koldingegnen var blevet grebet af Børresens tale ved et møde i *Harte kirke d. 29. september*. Blandt disse præster fik særlig fire betydning for santalmissionen, nemlig *Ludvig Hertel*, Seest, der blev santalmissionens første historieskriver, på hvis arbejde alle senere fremstillinger har måttet støtte sig, *C. Leunbach* i Kolding (den senere biskop), *Lud-*

vig Wagner i Alminde, der havde lært Børresen at kende i 1864, da han som feltpræst for danske krigsfanger i Tyskland fandt modtagelse og hjælp i det Børresenske hjem, og *J. L. Knudsen* i Lejrskov, der nød anseelse for sin støtte personlighed, og derfor betød så meget som anbefaler af sagen. Da der nu blev skrevet en hel del om santalmissionen, både i Højskolebladet og i Nordisk Månedsskrift, blev Børresen indbudt til at tale ved et *Helligtrekongersmøde på Store Ravnsborg*, d. 5. januar 1877. Blandt indbyderne var foruden nogle af koldingvennerne så ansete præster som *Vilhelm Birkedal*, *C. J. Brandt*, *C. Hostrup* og *V. J. Hoff*. Birkedal og Hoff kom desværre ikke til stede, så det var *Brandt*, der egentlig alene kom til at lede mødet.

Det var en stor skare, som var kommet til stede: over 1000 mennesker. Og nu gik det, som så ofte før, at Børresens tale havde let ved at gribe hjerterne hos lægfolket, men mange af præsterne sad med spørgsmål og med megen kritik. Og denne kritik kom ved denne lejlighed meget stærkt til orde og det ikke just på den mest hensynsfulde måde.

Vil man nu forstå denne kritik, må man gøre sig klart, at Børresen under sin lange fraværelse fra hjemmet, i mange måder var blevet fremmed for udviklingen i Danmark. Han var blevet påvirket af de mange sprog, han havde talt. Han kunde forme sit sprog mærkeligt og løjerligt, og han brugte jævnlig fremmede, tyske og halvtyske ord, som den gang vakte særligt mishag i den grundtvigske kreds. Hans ven og beundrer, Ludvig Hertel, fortæller således, at

han jævnlig sluttede sine breve til ham således: „Du må selv rette fejlerne i mit brev, for vi to kender en-ander.“ Og i hele hans måde at tale på, var der noget, som gik ganske på tværs af den kirkelige menighedsprædiken, som man i de grundtvigske kredse var mest vant til den. Det var en opvækkelsesprædikant med stærke udtryk for stærke følelser, de her mødte, og denne mand havde fået sin opvækkelse og udvikling under forhold, som var aldeles forskellige fra de hjemlige. Det var en bibelkristen, dannet i samliv med udenlandske vækkelsesretninger, man stod overfor. Og denne mand, som ikke havde noget teologisk studium bag sig, og som havde udført sin væsentlige gerning, først i samarbejde med brødremenighedskredse, senere i samarbejde med engelske og indiske baptister, havde hverken nogen dybere forståelse eller overhovedet nogen udpræget interesse for de dogmatiske spørgsmål, teologiske præster kunde finde på at forelægge ham. Og dernæst var der i hele Børresens barnlige tillid, der så' Guds umiddelbare indgriben i småt og stort, noget „naivt“, der kunde udæske smilet hos de højlærde og latteren hos de selvkløge. Alleralvorligst var dog den anke, at Skrefsrud var gendøbt. Man kaldte ham ligefrem baptist. Og når man spurgte Børresen ud om denne sag, afviste han med stor bestemthed alle spørgsmål. Der var vel her noget bagved; Skrefsruds personlige udvikling, som Børresen ikke mente sig berettiget til at fortælle. På Helligtrekongermødet sagde han derom: „Skrefsrud tilhørte den lutherske kirke i Norge, og han blev uden mit vidende døbt i Kalkutta. Jeg har spurgt ham hvor-

for, men han svarede mig, at det var en privat sag, der kun vedkom ham selv, og dermed lod jeg sagen falde.“

Det var *C. J. Brandt*, som ved Helligtrekongermødet ledede „forhøret“ over Børresen. Det er vanskeligt at læse beretningen om dette møde, uden at føle sig frastødt over den skolemestertone, man her anslog overfor Børresen, som jo var en ældre mand med en betydelig udvikling og en alvorlig livsgerning bag sig. Man får et bestemt indtryk af, at det skulde foreholdes Børresen, hvor lidt besked han egentlig vidste om den store, åndelige udvikling, som var foregået i Danmark. At Børresen manglede forståelse af den grundtvigske kirkelige anskuelse, det blev meget hurtigt klart. Men det kunde være gjort klart på en meget kønnere måde. At det viste sig, at man ved dåbshandlinger i Santalistan ikke brugte tilspørgsel på dåbspagten, kunde naturligvis kun virke uheldigt på de tilstedeværende. Men spørgsmålene derom faldt således, at Børresen slet ikke forstod, hvad det her gjaldt, så han gav et svar, der kunde misforstås, som om man ikke ved dåben forudsatte, at faderens, sønnens og Helligåndens navn just indeholder, hvad der er udsagt i dåbspagten. Skønt *Villiam Jacobsen*, der blev santalmissionens forretningsfører i Danmark gennem mange år, og som hørte til kredsen, der havde været samlet om Børresen i Møller-Andersens hjem, både kønt og alvorligt viste den dybe overensstemmelse mellem Børresen og de danske kristne, blev der dog i Børresens hjærte efter mødet en dyb smerte, som hos en dybt forurettet mand, der havde set sit livsværk om ikke vraget, så dog halvvejs forkastet med

unænsomme hænder. Hans venner i Koldingegnen søgte at trøste ham, men skønt Børresen i de følgende dage oplevede nogle herlige møder i Jylland, tog han dog, da han kort tid efter drog til Tyskland og England, bort med tungt sind og uden håb om, at hans gerning kunde finde den støtte og forståelse i hjemmet, han havde ønsket og bedt om. Det danske missionselskab havde vel lovet at modtage gaver til santalmissionen. Men dette var ikke sket uden bemærkninger om, at Børresens „syn på sakramenterne ikke kunde siges at være det lutherske“, og selskabets bestemmelse mødte endda en meget skarp og uvenlig kritik fra dr. Kalkar, som ligefrem udtalte, at den danske menighed stod på en forskellig „kirkegrund“ fra den santalske.

Medens forhandlingen gik sin gang i Danmark, var Børresen i England, hvor han vandt sit arbejde mange og gode venner, samtidig med at baptisternes missionselskab afgjort brød med ham, idet Børresen udtalte: „Mine herrer, vil De huske, at jeg er lutheraner, og vor mission har aldrig været baptistisk og vil aldrig blive det.“ Naturligvis blev baptisterne vrede og lovede at skade ham alt, hvad de kunde, men da dette alt var ingenting, følte Børresen sig så taknemlig over den venlighed, han mødte i England, og som stod i så afgjort modsætning til behandlingen herhjemme, at han besluttede kun at gøre et kort besøg i Danmark. Men Ludvig Hertel mindede ham om det 4. bud: „Ær din fader og din moder“. Børresen bøjede sig og lovede at komme til Danmark i to måneder. Og der begyndte nu en vending. Der var flere, der for-

stod, at hellere end eksaminere Børresen ved offentlige møder og forhandle i bladene måtte man søge ved personlig og fortrolig samtale at hjælpe ham til forståelse af livet i den danske menighed og den betydning, det vilde have for santalkirken, om den lærte at bygge helt på den samme kirkegrund: dåbspagten ord.

Det første møde efter Børresens hjemkomst blev holdt i *Kolding* den 31. maj og 1. juni 1877. Biskop *P. Chr. Kierkegaard* fra Aalborg kom til stede som taler. Han og Børresen mødtes et par dage før i præstegården, men til at begynde med forstod de ikke rigtig hinanden. Kierkegaard spurgte så Hertel, hvordan han skulde få noget ud af Børresen, og Hertel gav det dejlige svar, at „man skulde bare ikke begynde med at spørge, men sætte sig ned i en sofa med ham, tage ham om halsen og bede ham fortælle. „Ja, således kan jeg unægtelig ikke bære mig ad,“ sagde biskoppen.

Der var en mægtig tilstrømning til mødet fra alle kanter af landet. Det begyndte om eftermiddagen d. 31. maj med en gudstjeneste, hvor biskop Kierkegaard prædikede, og om aftenen var der fællesspisning, hvor Leunbach talte kønt for Børresen, der bevæget fortalte om, hvordan Hertel havde mindet ham om det fjerde bud. Næste dag var der møde i slotsruinen, hvor en 3000 mennesker var samlede. Her førte *Vilh. Birkedal*, *Victor Bloch* og *Andreas Leth* ordet. Det var her, Victor Bloch udtalte, at „skal vi fuldføre vort folkehistoriske kald, da sker det ikke ved, at vi udfolder en særegen grundtvigsk eller anden partifane, men kun ved, at vi løfter det almenkirkelige

banner.“ Men det, som satte sit præg på mødet, var dog Børresens jævne og enfoldige fortælling om, hvorledes han havde oplevet, at der var samlet en menighed i Santalistan. Om aftenen var der et lille eftermøde i Paaby præstegård, og her fandt Kierkegaard og Børresen hinanden. Kierkegaard havde advaret mod at dadle eller rose folk, når de var til stede, og Børresen svarede da på sin milde måde, at „stenen, der står ude i havbrændingen, lader bølgerne skylle over både frem og tilbage, men det kommer den ikke ved, thi havets bund holder den fast,“ og „således var han blevet rost så mageløst op til skyerne“, og „han var blevet rasket ned . . ., men Guds nåde holdt ham fast, og så kunde mennesker snakke, som de vilde.“

Ved fællesspisningen d. 31. maj havde Vilhelm Birkedal taget sit glas for at gå hen og klinke med Børresen, da Leunbach havde talt for denne. Men da han kom hen til Børresen, betænkte han sig, satte glasset fra sig, slog armene om Børresens hals og gav ham et hjærteligt kys. Da han trak sig tilbage, hviskede Hertel til Børresen: „Dær fik De den danske menigheds broderkys.“ Børresen svarede bevæget: „Det tror jeg også.“

Koldingmødet var den danske menigheds broderkys til santalmenigheden. Nu var hjærtebåndene knyttede for ikke at briste igen.

IX

„Den nordiske Santalmission“.

Efter Koldingmødet foretog Børresen en stor prædikerejse i landet. Det strømmede ind med opfordringer fra alle kanter, og overalt hvor han kom frem, var der mange mennesker samlede for at høre ham.

Nogle misforståelser var der selvfølgelig endnu at overvinde. En enkelt var ret kedelig. En ung mand, som var missionselev under det danske missions-selskab, var draget til Santalistan, men da han slet ikke passede ind i forholdene, bad Skrefsrud ham rejse. Han sendte nu hjem en skrivelse med en mængde anker mod missionens arbejde, og det danske missions-selskab ansaa det for sin pligt at gøre Børresen bekendt med disse, uagtet det meste var af den art, at voksne mænd næppe behøvede at beskæftige sig dermed. Til alt held tog Børresen det meget sagtmodigt, gjorde rede for det, der kunde trænge til forklaring og lo ad det, som „bare var noget vrøvl“. Mere morsomt var det, at en gammel udmærket præst blev bange for, at Børresen var en bedrager, hvis hele missionsvirksomhed slet ikke eksisterede, idet præsten i et udenlandsk missionsblad havde læst om den engelske santalmission. Da Børresen ikke havde omtalt denne, blev den gamle præst så angst, at han endog tvivlede på, at der var et Ebenezer til. Men alle sådanne misforståelser og anklager måtte miste deres magt overfor Børresens troværdige person og hele den glædelige tilslutning, hans arbejde vandt.

Det er ikke stedet her til at gennemgå den række af

møder, Børresen holdt. Han kom her i forbindelse med høje og lave, med højskolekredse og menigheds-kredse. Overalt færdedes han med samme jævne fri-modighed, der undertiden kunde vække både smil og latter, som når han i Ribe bispegård hos den gamle biskop Balslev, hvor han boede under et møde, kunde spørge sin vært: „Hør, hvad er det egentlig De hedder? Jeg veed, De er biskop i denne stad, men jeg hører så mange navne, at jeg ikke kan huske dem alle!“, men som altid netop måtte vinde hjerterne ved sin ægthed. Et enkelt træk må jeg her fremhæve. På sine rejser var Børresen faldet i tanker over, hvor svært jærnbanefunktionærerne havde det, fordi de så vanskeligt kunde komme i kirke. Han spurgte, hvad der blev gjort for dem. Og da man måtte svare, at der ingenting blev gjort, var han midt under sine trættende foredragsrejser altid opmærksom på, når han kunde få lejlighed til under et længere ophold at komme til at tale med dem.

Allermest vandt han dog hjerter ved sin barnlige tillid til Gud. Ved et møde, hvor mange var kommet sammen for at høre ham, og det truede med regn, havde han mod til at bede Gud om at holde regnen borte, indtil han havde talt. Og det skete virkelig: folk fik lov til uforstyrret at høre Børresen, men da han havde sluttet, brød regnen voldsomt løs.

Foruden ved møderne vandtes der venner for sagen ved en kort historisk skildring af Indisk hjemmemission blandt santalerne, som Ludvig Hertel havde udarbejdet. Bl. a. greb denne bog stærkt *Otto Møller* i Gylling, som sendte Børresen en „tak for hans arbejde på vore vegne blandt hedningerne“.

Også „Kjøbenhavn“ blev nu erobret. Inden Børresens afrejse til England blev der holdt et to dages møde i Kjøbenhavn, hvor Børresen talte i Vor Frelsers kirke, hvor han var blevet døbt og konfirmeret, og i Kasinos store sal, hvor han som ung havde sunget i sangforening. Og ved disse to lejligheder blev han budt hjærteligt velkommen af mænd, der tidligere havde stillet sig køligt overfor ham: i kirken af P. A. Fenger, der til at begynde med ikke kunde „holde ud at høre“ Børresen, og i Kasino af C. J. Brandt, der ved Helligtrekongermødet havde fået Børresen til at tvivle på, at det kunde nytte noget at bede om den danske menigheds forståelse og hjælp. Men allerglædeligst var det dog at se, hvorledes denne mission samlede mænd af de mest forskellige kirkesyn. Her sad Blædel og Frimodt, der med stor bitterhed havde angrebet den grundtvigske kreds og navnlig Birkedal og Fenger, just sammen med Birkedal og Fenger og glædede sig over Guds gerning i Santalistan. Det er et af de træk, som har fulgt santalmissionen, at den således kunde forene danske kristne, der ellers kunde have ondt nok ved at finde hinanden. I det hele taget er det en af de måder, på hvilke hedningemissionen sender velsignelse tilbage til hjemlandets menighed, både fordi opgavens storhed samler, og fordi arbejdet derude hjælper til at samle sindene om det grundvæsentlige, som i hedningemissionen træder så klart frem, hvorfor vi også gennem den oplysning, den giver os, kommer til en dybere forståelse af menighedsforholdene, således som disse tegnes i det Nye Testamente.

Da Børresen rejste på et længere besøg i England, stod kun to spørgsmål uløste tilbage.

Det ene var, hvorledes samarbejdet mellem menigheden i Santalistan og Danmark mest praktisk skulde ordnes. Der frembød sig en tid den mulighed, at santalmissionen gik ind som en arbejdsgren under Det danske missionselskab, således at dette samlede og forvaltede gaverne til Santalistan. Når dette ikke blev til noget, kunde det vel næppe væsentlig skyldes andet end den misstemning, der fra tidligere tid var kommet frem ved missionselskabets kølige holdning overfor Børresens og Skrefsruds henvendelser, og den forbeholdenhed, hvormed man fra selskabets side mødte Børresen, og som vistnok væsentlig skyldtes Skrefsruds gendåb og Børresens stilfærdige holdning overfor denne. Men der er ikke tvivl om, at det i øjeblikket var overordentlig heldigt, at planen blev opgivet, idet santalmissionen netop derved fik mulighed for at vække missionskærlighed i kredse, som ellers stod det danske missionselskab fjærnt, og denne missionskærlighed er atter kommet selskabet til gode og har sikkert haft sin indflydelse på den vidunderlige vækst, selskabets virksomhed siden har vokset. Nu blev det sådan, at en særskilt komité for santalmissionen blev dannet. Vilhelm Birkedal blev dens formand, Villiam Jacobsen dens kasserer, og Ludvig Hertel dens sekretær. Senere er komiteen blevet mangfoldig udvidet.

Det andet spørgsmål, som påkrævede en løsning, var tanken om at få Børresen præsteviet herhjemme. Det har fra gammel tid været skik i menigheden at

give de mænd, som menigheden udtog til præstetjenesten, navnlig til forvaltning af den hellige nadver, en særlig præstevielse. Nu var det sådan, at Børresen og Skrefsrud havde begyndt missionen i Santalistan ganske på egen hånd. De havde derfor også, da der blev dannet en menighed, selv måttet gøre præstetjeneste, ikke blot med prædiken og dåb, men også med uddeling af nadveren og ægtevielse. Ja, de havde endog i 1875 præsteviet to santaler, uagtet de ikke selv havde fået præstevielse. Det er en selvfølge, at denne mangel — ideelt set — var ganske uden betydning, da vi på evangelisk grund ikke betragter præstevielsen som et sakramente, indstiftet af Herren, men som en menighedshandling, der må overholdes for at alt kan ske „sømmeligt og med orden“. Hvor der havde været så særlige forhold som her, kunde en fra det sædvanlige afvigende fremgangsmåde fuldt forsvares. Men i samme øjeblik spørgsmålet om at stå i forbindelse med et ordnet kirkesamfund opstod, måtte mangelen af en anerkendt præstevielse også føles som et brudd med gammel, god menighedsskik.

Det var især Skrefsrud, der så' dette, måske fordi han havde nogen mere forbindelse med anglikanske kredse, hvor man lægger megen vægt på embedets betydning. Børresen selv var ikke så sikker på nødvendigheden af ordination. Han var jo nu over de halvhundrede år og havde i en årrække arbejdet derude i det fremmede, og Gud havde velsignet hans arbejde således, at han ikke egentlig følte savnet af en indvielse. Tilmed havde han jo ved sin afrejse fra Berlin i sin tid fået en indvielse til missionærgerningen, og han var ikke helt klar over, om ikke denne

kunde opfattes som en slags præstevielse. Sagen blev undersøgt med det udfald, at det viste sig, at den indvielse, han havde fået i Berlin, ikke var en præstevielse, da den ikke indeholdt overdragelse af retten til sakramentforvaltning på menighedens vegne.

Hvad vennekredsen angik, da stod også denne delt. Mens en kreds af den mente, at det vilde være af stor betydning for hele gerningens anerkendelse, for dens forbindelse med menigheden herhjemme og for den fremtid, som ventede den, når Børresen og Skrefsrud engang faldt fra, om Børresen ved præstevielsen ligesom kom med sin gerning indenfor den kirkelige orden, så var der andre, som af ideelle grunde mente, at man burde fastholde, at præstevielse er uforuden til en sådan apostolisk gerning, som var Børresen betroet.

Forhandlingerne bølgede frem og tilbage, og tilsidst opgav Børresen ganske tanken om ordination. Men da fik han et brev fra Skrefsrud, hvori „Lars hamrede ned på ham“, som han selv udtrykte det. Skrefsrud holdt fast på, at santalmenigheden måtte have en anerkendt præstevielse: „Da vi har at lade santalerne tilbage i en ond verden, må vi sørge for, at også i ydre henseende santalerne bliver sikrede imod angreb.“ Overfor dette bøjede Børresen sig. Hertel indgav en ansøgning om ordination. Og alting føjede sig så underlig let. Selveste biskop Martensen erklærede sig villig til at foretage indvielsen. Ansøgningen blev afsendt fra Berlin den 30. september. Allerede d. 2. november forelaa Ministeriets ja, og den 21. november 1877 blev Børresen præsteviet i Vor Frue kirke i Kjøbenhavn.

Martensen talte kønt og værdigt for Børresen og bad inderligt og alvorligt for ham og den lille menighed derovre. Om aftenen var der en smuk fest for Børresen, ved hvilken lejlighed *Chr. Richardts* skønne sang for santalmissionen blev afsunget første gang. Et par vers lød sådan:

„Du, som i din barndoms dage
leged på den danske strand,
tag en hilsen med tilbage
til det fjærne Gangesland.

Sig dem, at på Kristi stamme
vi er kun en ældre gren;
troen, håbet er den samme,
kærligheden er kun een.

Ak, i støvet samme leje —,
Slangens yngel også her!
Dog til nåde samme veje,
og til korset lige nær.

Sig dem: Vi har sammen dåben,
sammen altrets nådefavn,
samme kamp og samme våben,
samme bøn i Jesu navn.“

Dagen efter rejste Børresen til Berlin for at tage afsked med sine børn, som opholdt sig dær. Den 8. december gik han i London ombord i et engelsk dampskib, med hvilket han havde fået fri rejse som skibspræst. Sammen med ham fulgte en ung dansk præst *M. C. Jensen*, der havde meldt sig til santalmissionens tjeneste og var blevet præsteviet samme dag som Børresen.

Rejsen hjem var i mange måder streng. De havde

meget uvejr, så kaptajnen var ved at tabe modet. Og Børresen havde pådraget sig en meget alvorlig forkølelse, så han kun med besvær kunde tale med mennesker om bord. Dog var han trøstig. Da kaptajnens mod var allerringest, trøstede Børresen ham med, at det skib kunde ikke gå til grunde, for der var så mange i hele Norden, i England og i Santalistan, som bad for dets rejse. Ja, dette havde Børresen nået ved sin rejse. Han kom tilbage som dansk præst, „udsendt“ af den danske menighed, med denne menigheds bøn samlet om sig og sin gerning.

Den 25. januar 1878 kom de rejsende til Kalkutta, hvor Skrefsrud modtog dem, og endnu samme dag begav de sig til Ebenezer. Her var der beredt en festlig modtagelse. Der var bygget tre æreporte, og det danske flag vajede side om side med engelske. Skrefsrud holdt velkomsttalen, og der blev ligeledes talt af en af de santalkristne. I en til lejligheden skrevet sang hilste menigheden Børresen som „sin dyrebare papa,“ der fremfor „velvære hinsides havet hos sine brødre“ valgte at komme til „sorg og smerte og arbejde“ i Santallandets skove, fordi han droges af de forældreløse børns og afgudsdyrkernes nød. Børresen bragte hilsen fra Danmark, fra enkedronning Karoline Amalie af „til den fattigste bonde i landet“.

1881 rejste Skrefsrud og fru Børresen atter til Norden. På denne rejse blev Skrefsrud præsteviet i Norge, hvor hans besøg vakte en lignende bevægelse, som Børresens havde vakt i Danmark.

Indisk hjemme-mission blandt santalerne var nu blevet „Den nordiske santalmission“. Den lille kirke, som blev bygget op af levende menneskesjæle blandt

det fortrykte şantal-folk, var blevet lyst i kuld og køn af menigheden i Norden. Nu stod der i vagt om gerningen en stor, trofast vennekreds, som delte arbejdets sorger og glæder med missionærerne, som med deres gaver var med at bære dagens byrde og hede, og som i trofast bøn kaldte velsignelse ned over de øde vange, at de kunde „blomstre som rosegård“. Og fra den lille dattermenighed derude kom der velsignelse tilbage. For der er altid velsignelse i at være i Guds gerning.

X

Assamkolonien.

Det sociale spørgsmål har nær tilknytning til det religiøse. Det ser man ikke mindst i hedningemissionen. Et folks gradvise overgang til kristendommen, vil ogsaa skabe nye sociale opgaver.

I Santalistan fik man tidlig dette at mærke. Efterhånden som den lille menighed voksede, blev landet for trangt. De nye kristne havde trang til at leve et menneskeværdigt liv, men hertil krævedes for deres vedkommende jord eller indbringende arbejde. Men som der blev flere og flere, der ønskede at leve et flittigt menneskeliv og forstod, at „den, der ikke vil arbejde, skal heller ikke have føden“, blev der ogsaa snart lagt beslag på den jord, der endnu egnede sig til dyrkning. Derved kom det til at stå sådan for mange kristnede santaler, at de burde udvandre til egne, hvor der var ny jord at tage under ploven, eller til steder, hvor der var godt arbejde, hvad der for dem vilde sige arbejde i thehaver, som næsten var

SKREFSRUD, BØRRESEN OG FRU BØRRESEN
PÅ EBENEZER

det eneste indbringende arbejde, der kunde passe for dem.

Missionærerne måtte selvfølgelig se på sådanne udvandring med meget stor bekymring. De nydøbte trængte jo allermest til det værn og den støtte, som et kristeligt menighedsliv giver, og dernæst var der netop tidt en meget slem tone blandt arbejderne ved thehaverne.

Allerede i 1874 og 77 havde udvandringsspørgsmålet været brændende, idet missionærerne havde fattet planen om at anlægge en santalkoloni og havde forhandlet til adskillige sider om en passende plads. 1880 lykkedes det at finde et passende distrikt i Assam. Skrefsrud drog derop med nogle mænd af menigheden for at bese det, og da de fandt det godt, forhandlede Skrefsrud med regeringen, som på overordentlig gode vilkår overlod missionen landet til grundlæggelse af en kristen santalkoloni.

Den 18. oktober 1880 drog Børresen ud med de første „udvandrere“. Det var en drøj rejse. Der var ingen bekvemmelighed at finde, navnlig ikke ude i Assam, hvor han måtte bo i en hytte af bambusrør, og hverken havde seng, bord eller stol. Huset var opfyldt af rotter. Men det bød dog ly, og ud fra dette begyndte landets kolonisation. Landet var overgroet af over 5 m. højt græs og gennemstrømmet af floder og bække. Det høje junglegræs var et ypperligt hjemsted for alle slags vilde dyr (tigre, leoparder, bjørne m. fl.), slanger og plagende insekter. I floderne vrimlede det med krokodiller, og mange slags sump sygdomme havde fyldt den forsømte jord med deres smittespirer. Det var klart, at her lå store og rige mu-

ligheder, når junglegræsset blev afsvedet, vandløbene regulerede og jorden afvandet. Men det vilde også kræve store ofre og mange lidelser, før man kom så vidt. Santalerne frygtede ikke farerne, og de forstod klart de rige fremtidsmuligheder.

Under inderlig bøn drog de første indvandrere ind i landet. De byggede foreløbige huse af bambus, og lagde planer om de byer, de skulde anlægge: Takurpurh (Guds by), Amaliepurh (Enkedronning Karoline Amalies by), Børresen-purh, Kerappurh (Skrefsruds by) o. s. v. Imidlertid kom de ikke ret langt, da tidspunktet ikke var saa godt for afsvidning af græsset. Og Børresen drog igen til Ebenezer for at hente de første udvandrere.

Afrejsen for disse blev bestemt til 31. Januar 1881. 42 familier med 160 medlemmer havde meldt sig til denne rejse. De drog afsted, belæssede med deres mange sager. Mange af dem skulde første gang i deres liv rejse med jernbane og dampskib. Det var ikke helt lette dage for Børresen og hans hustru. Men de tog sig med utrættelig kærlighed af deres mange „børn“. Det sidste stykke vej måtte karavanen tilbagelægge til fods. Børresens benyttede en elefant, som var dem overladt. Efter 8 dages rejse nåede man d. 8. februar 1881 koloniens første by og holdt en højtidelig takkegudstjeneste for den lykkeligt tilbagelagte rejse, der var forløbet uden et eneste uheld. Den næste dag tog man fat på arbejdet med at afsvide junglegræsset og begyndte at bygge de første huse.

Lederen af kolonien blev pastor *Siram*, som her fik betroet en stor og alvorlig opgave, som han løste med en dygtighed og alvor, som vidner højt om, hvad der

bor i santalerne, når Guds ånd får lov at frigøre deres ævner og kræfter og meddele dem sit liv. Der blev vedtaget bestemte regler for menighedens liv. Søndagen skulde være fuldstændig hviledag med gudstjeneste og søndagsskole. Der skulde være aftenandagt hver aften, tvungen skolegang for alle børnene og daglig undervisning for kvinderne.

Alt tegnede lovende for den unge koloni. Men den måtte først gennemgå en del trængselsår med megen sygdom. Allerede mens Børresen var der med de første indvandrere, brød der en epidemi løs, hvor Børresen måtte pleje alle de syge med den trofaste Sirams hjælp. Han skrev så til Ebenezer om hjælp, og her var netop i de dage en ung dansk læge *Arendrup* på besøg. Denne var ved et tidligere besøg blevet så grebet af det, han så, at han fik lyst til at blive. Han var på Ebenezer, da Børresens brev om hjælp kom, og han meldte sig straks som hjælper. Børresen blev meget ængstelig for den unge mands helbred og sagde: „Jeg er her af egen fri vilje, men blev De her, var det på min bøn, og det ansvar kunde jeg ikke bære.“ Da udbrød den unge mand, som gennem det, han havde set på Ebenezer, havde oplevet et kristeligt gennembrudd: „Jeg vælger selv at blive her ene med santalerne.“ Han blev også derude som læge og tilsynsførende ved kolonien og hjalp kolonisterne gennem det første svære år. Selv døde han allerede året efter på vej til et hospital.

Senere var tilsynet med kolonien betroet forskellige, derimellem også den unge danske greve *Carl Moltke* fra Nørager, men Børresen vedblev hvert eneste år at besøge kolonien for at tilse menighedens

åndelige tilstand. Herom har han i alt væsentligt kun havt glædelige erfaringer. Derimod var dødeligheden i de første år næsten forfærdende, næsten 14 pct., og da det selvfølgelig kun var de kraftigste og dygtigste, som drog ud, betød dette tal jo endnu mere. Men efterhånden, som landet blev opdyrket, og man gjorde sine erfaringer, blev forholdet ændret således, at dødeligheden i Assam ikke er større end andetsteds i Indien. Og kolonisterne var glade og lykkelige ved deres nye land, som var af en frugtbarhed, de aldrig havde drømt om.

1889 måtte Assamkolonien overtage nogle thehaver, som var blevet anlagt i spekulationsøjemed lige ved grænsen til deres land. Arbejderne i disse thehaver var hedenske santaler, som bestandig fristede de nye kristne til hedenske laster. Børresen turde da tilsidst ikke andet end overtage disse haver, da de blev til salg, for at få dem drevet på en måde, som missionsarbejdet kunde være tjent med. Da det senere lykkedes at finde et anset firma, som vilde overtage haverne og drive dem på en måde, som missionen kunde være tilfreds med, blev haverne afhændet til dette firma. I længden vil en mission jo ikke så godt kunne give sig af med at drive forretning uden at blive misforstået, og der har da også været mennesker, som har undret sig over santalmissionens „te-forretning“. Enhver, der kender sagens sammenhæng, vil sikkert finde, at Børresen ikke godt kunde have handlet anderledes i denne sag, end han gjorde.

Når jeg har fortalt så udførligt om denne Assamkoloni, som jeg har gjort, er det udelukkende, fordi den viser to ting, som hører med i en skildring af

Børresen: at han havde tillid til det folk, han arbejdede iblandt, og at denne tillid ikke blev skuffet.

Det havde været almindeligt at betragte santalerne som folk, der ikke duede til noget: snarere „aber“, end mennesker. Da der er dannet en lille menighed af dette folk, turde Børresen betro dem den opgave at kolonisere nyt land. Det var ikke europæiske missionærer, som fik den åndelige ledelse af dette arbejde. Nej, det var en af deres egne, en santalpræst, som fik den åndelige ledelse i sin hånd. Og medens menighedsordningen jo måtte være en nyordning, så blev hele den „kommunale“ ordning nøjagtig efter gammel-santalsk forbillede: kolonisterne bor i landsbyer, hver af disse landsbyer har sin høvding, disse høvdinger danner sammen med overhøvdingen og hans medhjælper koloniens råd, som tillige er koloniens øverste domstol. Den „tilsynsførende“, der som regel har været en europæer, har nærmest haft en stilling som kontrol, idet man har sørget for, at rådet selv fik lov til at tage de nødvendige beslutninger. Der er på denne måde vokset et samfund op, der hviler på folkelig grund. Dette er så meget mere beundringsværdigt, som man fra missionshistorien kender ikke få eksempler på, hvorledes man på unaturlig vis har villet tvinge et nyvundet folk ind i europæiske former.

Og tilliden til folket er ikke blevet skuffet. Der har naturligvis kunnet ske overtrædelser af reglerne for koloniens beboere. Navnlig skal det have kostet en del møje at få kolonisterne til at forstå, hvor nødvendigt det er, at børnene regelmæssigt passer deres skole. Men i det store og hele har de forstået, at det nye samfund hvilede på overholdelsen af disse reg-

ler, og at det derfor var naturligt at overholde dem eller frivilligt drage bort. Egentlige forbrydelser har der så at sige ingen været af, og kirketugten er blevet hævdet med langt større strengthed i Assamkolonien end på Ebenezer. Og efterhånden har kristen sæd og skik således fæstnet sig ved kolonien, at man har turdet give andre racer fra Assam en begrænset adgang, når de bad derom og var villige til at overholde koloniens vedtægter. Der er blandt koloniens befolkning efter forholdene en ikke ringe velstand, og man kan sige, at man her har set en prøve på, hvorledes det fortrykte og forkuede santalfolk gennem kristendommen og gode arbejdsvilkår kan blive et dygtigt folk, der med alvor og kraft tager sine opgaver op og med tillid og håb ser de kommende dage imøde.

Der er mange andre mænds arbejde og navn knyttet til Assamkolonien. Men jeg tror ikke, det skal finde modsigelse, når jeg udtaler, at dens grundlæggelse og udvikling er et mindesmærke over Børresens kærlighed og tillid til santalfolket.

XI

Arbejdets gang.

Der er mange, for hvem missionsarbejdet på hedningemarken står i et eget romantisk skær. Og det er i sandhed rigtigt, at over alt arbejde, hvor mennesker går i den gerning, i hvilken de fik lov at tjene Gud, hviler der en herlighedens glans, hvad så gerningen for resten er. En hedningemissionær trænger alvorligt til den bevidsthed, at han er „hvor Gud ham

helst vil have“, og det skal også nok kaste forklarelsens skær over hans arbejde. Og det hænder også, at en missionær — ligesom kristne arbejdere i hjemlandet — får lov at gøre rige oplevelser i sin tjeneste. Men ellers kan missionsarbejdet i det daglige forme sig dagligdags og ensformigt nok. En af Børresens medarbejdere skriver, at hans kald blev „hele året rundt at sidde i varmen og lære små børn at læse“.

Inden denne fremstilling af Børresens liv og gerning slutter, vil jeg derfor — istedetfor at opregne tal og fortælle fra år til år, hvad der er berettet — pege på forskellige sider af arbejdet, således som det i det daglige formede sig efter de forskellige opgaver, som kom til at foreligge.

Det er allerede adskillige gange fremhævet, hvorledes missionærerne i Santalistan måtte være praktiske mænd, som tog alle slags håndværk og kontorarbejde op. Naturligvis fik de i årenes løb hjælp til et og andet af dette. Men trådene løb dog sammen i Børresens og Skrefsruds hænder. Der var stadig nye *byggeforetagender* at planlægge og overvåge. De vigtigste og mærkeligste af disse var den store og på grund af de vanskelige forhold ret dyre bolig for den tilsynsførende i Assamkolonien, og den dejlige *Ebenzer kirke*, som blev opført 1890—91 (indviet påskedag d. 29. marts 1891). Det er en stadselig bygning med et smukt tårn. Den er omgivet af en c. 4 meter bred veranda, og fra tårnet kalder en prægtig kirkeklokke helligdag efter helligdag til det store Herrens hus. Det skete gang på gang, at det blev nødvendigt at tage arbejdet op med *at grave damme*, ikke blot som et almindeligt, nyttigt arbejde, men også som hjælp i

trange tider. Foruden den slemme hungersnød under Skrefsruds og fru Børresens første Europarejse har der også senere været alvorlige misvækstår, hvor omsorgen ikke blot for de kristnede santaler, men også for deres hedenske landsmænd blev lagt på missionærerne. *Thehaverne i Assam* gav i mange år et stort og besværligt arbejde. Jeg kan huske, hvordan jeg som ung student, da mine forestillinger om hedningemissionen endnu var lidt romantiske, har ærgret og besværet mig over, at Skrefsrud i sine breve til santalposten talte så meget om disse thehaver, som jeg ikke havde den mindste interesse af. Hertil kom *vejanlæg*, regnskaber over forsendelser, missionens egentlige regnskab med de mange lønninger og mange småregnskaber over bogsalg og sligt, regnskab over og planlægning af skolearbejde m. m. — så forstår man, at der er også noget, der hedder kontorarbejde i missionsvirksomheden. Og så har jeg endda ikke nævnet missionærenes *brevveksling med hjemmet*. Her tænker jeg selvfølgelig ikke på de breve, de veksler med slægtninge og personlige venner, men på de beretninger og månedsmeddelelser, som må sendes til missionskredsene i hjemlandet for at bevare tilknytningen. Børresen og Skrefsrud var flittige brevskrivere, og deres breve indeholder mange bidrag til santalmissionens historie og til belysning af deres egen personlighed. Børresen tegner sig i disse sine beretninger og breve som den fromt barnetroende kristne, han så helt igennem var.

Bag alt dette ligger den stadigt voksende virksomhed, som stillede de stadigt voksende krav. En af de opgaver, som tidligt måtte melde sig, var *skolearbej-*

det. Det er ikke sådan i Santalistan, at missionsskolerne er de eneste. Den engelske regering, hvis arbejde for den indfødte befolknings skolevæsen ikke må undervurderes, understøtter mange skoler omkring i distriktet. Men missionen måtte naturligvis tidligt tage skolearbejdet op. Det voksede med nødvendighed ud af menighedsdannelsen. Til at begynde med var skolevæsenet dog tarveligt nok. Hverken Børresen eller Skrefsrud havde uddannelse til sligt. Ved deres ankomst havde de først antaget en ung bengalsk lærer Hezekias Das, som efter forholdene var meget flink. Han læste med drengene, mens Børresen beskæftigede dem med praktisk arbejde, væsentlig vej-anlæg og træplantning, og holdt andagt iblandt dem. Men senere måtte Børresen overlade dette arbejde til andre, og da de bengalske hjælpelærere ofte skiftede ret hyppigt og ikke altid havde den fornødne interesse for arbejdet, kan det ikke nægtes, at skolevæsenet for drengenes vedkommende stod på et temmelig lavt trin. Heri indtrådte der dog en forandring til det bedre, efterhånden som de nødvendige europæiske medarbejdere ankom, og efterhånden som det lykkedes disse at fremskaffe de nødvendige lærebøger på santalia. 1892 stod skolerne på et sådant standpunkt, at eleverne på Ebenezer kostskole fik tilladelse til at underkaste sig de lavere offentlige eksaminer på selve skolen.

Børresen vedblev dog at følge drengenes undervisning og udvikling med den største opmærksomhed. Ofte måtte de ledsage ham på rejser. De skulde jo ikke alle gå ud til det daglige santalliv, men af deres midte skulde missionen jo få nye arbejds kræfter til kirkens og skolens tjeneste.

Arbejdet blandt pigerne ledede fru Børresen til sin død. Straks ved sin ankomst til landet tog hun denne gerning op. Det var et vanskeligt arbejde at få igang. Blandt hedninger regnes kvinder ikke for synderlig meget, og den ringeagt, som de gennem århundreder havde været genstand for, havde endogså grebet dem selv, så de ikke engang havde nogen trang til at blive hjulpet. Men fru Børresen ejede en ukuelig energi. Hun kunde atter og atter begynde forfra, og hvad hun havde fået tag i, vilde hun også med ægte tysk grundighed føre igennem. Der kunde måske for en udenforstående være noget strengt over fru Børresen, og hun håndhævede med fasthed ordenen på sin skole. Men det er en kendsgerning, at pigerne hang ved „mama“, og at der fra hendes skole udgik en række unge santalkvinder, som var i stand til at bygge kristne hjem op. Det har været svagheden i meget missionsarbejde, at der ikke fra begyndelsen er blevet arbejdet lige så ivrigt og omhyggeligt for at højne kvinderne som for mændene. Følgen heraf har ofte været den, at når en ung mand fuldt udrustet gik til en gerning blandt sine landsmænd, så blev han atter draget ned til den gamle måde at leve på, fordi den hustru, han fandt, ikke stod mål med ham selv. Det er fru Børresens ære, at dette misforhold ikke har voldt ulæmper i Santalistan, og navnlig at de indfødte lærere og præster, som drog ud, havde hustruer, som fuldt ud kunde stå ved deres side i arbejdet. Men dernæst udgik der en stor missionsbevægelse fra pigeskolen. Fru Børresens „*syngende piger*“ er meget omtalte i breve og beretninger fra den tid, hvor santalmissionen og den danske menighed blev knyttet sammen. Og de

fortjente dette navn. Hvor de drog frem, tonede salmer og lovsange: både de danske og tyske salmer og åndelige sange, som blev oversat, og de nye santalhymner, som snart opstod. Denne hvidklædte, syngende pigeflok, så forskellig fra de stakkels unge kvindelige væsener, man ellers var vant til at se strejfe om, blev for mange santaler et bud, ja en åbenbaring fra det Guds rige, som var ved at gå op midt iblandt dem. Enkelte af de unge piger blev af betydning for deres folk ved deres virksomhed i missionens arbejde. Af disse vil jeg nævne en enkelt. Hun hed *Lachu*. Hun havde levet et liv i synd og last, som allerede i hendes ungdom havde gjort hende til et vrag. Hun kom til missionsstationen, hvor hendes broder gik i skole. Fru Børresen plejede hende og fik hende nogenlunde helbredet, skønt det var et uhyggeligt og strengt arbejde. Under dette arbejde kom de to kvinder til at forstå hinanden: *Lachu* forstod den kærlighed, som lå bagved fru Børresens arbejde og lod sig overvinde af den, og fru Børresen forstod, hvilke ævner og muligheder, der lå i denne forhutlede santalpige. Og *Lachu* blev en god hjælp i skolens arbejde, og hun gik sidenhen sin stille gang fra hus til hus for at synges sine salmer og fortælle, hvordan Gud havde fundet hende, og hvor god han havde været imod hende.

Både *Børresen*, *Skrefsrud* og fru *Børresen* udøvede ved siden af deres øvrige arbejde en stor *lægevirk-somhed*.

Hovedarbejdet var dog naturligvis *ordets forkyn-delse*. Om dette kan det vistnok i det store og hele siges, at arbejdet var således delt, at *Skrefsrud* væ-

sentligt var ude blandt hedningerne, navnlig ved deres store sammenkomster, for med sin glimrende sprogdygtighed og mægtige veltalenhed og dygtighed i ordskiftet at bryde grunden, hvorimod omsorgen for menigheden væsentligt hvilede på Børresen.

Det var tidt drøje rejser, han måtte ud på. På sin lunerige måde kan han fortælle om, hvor udmærket de boede i deres rejsetelt, hvor der var vinduer både foroven og ved siden, og disse vinduer var meget billige: „rotterne havde gnavet dem“. Heller ikke kosten var overvældende fin: noget stegt ris og lidt vand. Men så kunde det jo hænde, at Gud havde „plantet et figentræ til vederkvælgelse for de vandrende pilegrimme“.

Dette rejsearbejde tiltog, efterhånden som der blev anlagt flere nye stationer. 1878 anlagdes en station i distriktets hovedstad *Dumka*, hvor nu efter Børresens og Skrefsruds død missionens hovedsæde er flyttet hen. Samme år anlagdes stationen *Asanboni*, og sidenhen er station føjet til station, så arbejdsmarken nu er ligesom overspændt med et helt net af stationer. Og endelig har santalmenigheden selv taget et arbejde op for at drive mission blandt deres udvandrede landsmænd i *Dinajpur* og *Målda*-distriktet som ligger østligt for missionsområdet.

Alle disse forskellige stationer måtte Børresen jævnlig rejse til. Ofte var det med glæde, han så' de indfødte medarbejders arbejde. Men det kunde vel også ske, at det var dårlige og bedrøvelige forhold, han kom til. Og så kom til ham alle de mange, som på en eller anden måde havde forset sig mod menigheden, eller i hvis kristenliv eller husliv der var kommet van-

skeligheder. Og ligesom Børresen kom til stationerne, således samlede han ved faste møder alle missionens indfødte medarbejdere hos sig på Ebenezer for at høre beretning om deres arbejde, for at få talt med dem og for at opbygges sammen med dem. Enten det var hjemme eller ude, sad han så, den lille ærværdige skikkelse med det hvide hår og skæg, midt iblandt sine „børn“, hørte på dem, talte med dem, sang for dem, vidnede for dem og bad med dem. Snart kunde han med spøg få deres ansigter til at lyse, snart fik han med smeltende inderlighed deres tårer til at flyde, så kunde han med ironi tugte en hovmodig, så med dyb bevægelse gå i forbøn for en angrende. Men allermest følte de ham dog vist som deres fader, når han samlede med dem i inderlig bøn og barnligt talte med deres fader og frelser om alle de mange forhold, som lå ham på sinde, om de enkelte, de forvildede og de spørgende, de syge og gamle. Da kendtes det, at det var santalernes „papa“, deres apostel, som sad midt i det land, som Gud havde givet ham, og i det folk, Gud havde sendt ham til.

1889—90 var Børresen atter på et kort besøg i Danmark, Norge og Sverige, hvor han besøgte gamle venner og kredse og vandt nye hjerter for den sag, han havde givet sit liv. Ellers levede han resten af sit liv iblandt santalfolket. Han hørte dem helt til nu.

Antallet af døbte voksede bestandig. I året 1869—70 døbtes de første tre. Allerede 1874 var de døbtes tal steget til 383. Det følgende år lagdes ikke mindre end 1555 til menigheden. Der kom da en stor vækkelse ved en ung hedning, *Hatia*, som havde været en af de ivrigste til at modarbejde evangeliets forkyndelse, men

som efter at være vundet blev et velsignet redskab til at holde sine venner og stammefrænder til Kristus. 1882 var menigheden vokset til at omfatte 3041 voksne medlemmer, og man begyndte nu, da der var et kristent samfund, også at døbe børnene. Menigheden voksede nu jævnt, indtil der på ny efter 25-året kom en mægtig tilvækst af over 2400 i eet år. Nu tæller santalmenigheden henimod 20,000 kristne. Alligevel er der dog langt igen, før vi tør sige, at landet er kristnet. Børresens og Skrefsruds livsgerning har været en herlig og forjættelsesrig begyndelse. Men mere end en begyndelse kan den ikke kaldes. Der ligger endnu store opgaver for de menigheder i den gamle kristenhed, som gerningen blev givet i arv.

XII

Medarbejdere.

Menneskelig talt havde de to familier, Børresens og Skrefsruds, begyndt „Indisk hjemmission blandt santalerne“ ganske på egen hånd. Hvad de havde erhvervet af grundstykker og opført af bygninger, havde de erhvervet og opført for deres egne midler eller for penge, som ganske personligt var givet til deres gerning.

Imidlertid var det jo ikke deres mening at skaffe sig eller deres efterkommere nogen slags personlig fordel. Det måtte tværtimod ligge dem på sinde, at gerningen kunde blive fortsat og fuldført, også når de var kaldt herfra. Af den grund var det, at de foretog deres Europa-rejser, for at der kunde stå menigheds-

kredse bagved og bære gerningen. Af den grund var det jo også, at Børresen søgte præstevieelse i den danske folkekirke, ligesom Skrefsrud senere i den norske statskirke. Af den grund var det endelig, at de i foråret 1880 overdrog al den jord med derpå stående bygninger, som de i årets løb havde erhvervet, til missionen, således at ejendommene skulde overdrages santalkirken, når denne engang blev en virkelighed, medens de indtil da skulde stå under værgemål af dertil udvalgte „værger“. Disse var Børresen og Skrefsrud og to engelske jurister, brødrene Allen i Kalcutta. Senere er værgemålet overtaget af repræsentanter for de lande, hvis santalkredse bærer arbejdet derude.

Men skulde arbejdet fortsættes, så måtte det afgørende rigtignok blive, om der stod yngre mænd og kvinder ved de første arbejders side, som sammen med dem kunde gøre erfaringer og ved selvsyn og selvarbejde kunde komme således ind i arbejdets forskellige grene, at de på god og naturlig måde kunde fortsætte, når de gamles hænder faldt. Man ser da også, hvorledes både Børresens og Skrefsruds opmærksomhed var henledt på dette punkt, men man kan heller næppe undgå at føle, at her var der i mange år, ja lige til overtagelsens tid for alvor var inde, en svaghed i santalmissionærernes arbejde. Det er i alt fald kommet til at stå således for mig, at skulde jeg med kritik vende mig mod Børresens og Skrefsruds mægtige gerning, da måtte det i alt væsentligt blive mod dette punkt, jeg måtte rejse min kritik. Det er i mine øjne et vidnesbyrd om, at Gud har vedkendt sig arbejdet i Santalistan, at det lykkedes at komme uskadt

og velsignet igennem de vanskelige år, som kom efter Børresens død, og den vanskelige stilling, som opstod ved Skrefsruds død.

Denne kritik samler sig særlig om nogle enkelte punkter.

Santalmissionen kom først meget sent (først efter de oprindelige missionærers død) ind paa at tage *lægemission* op. Det har ganske vist kunnet lykkes også uden lægemissionærer at finde vej til folkets hjerter, men for de menneskers skyld, blandt hvem santalerne boede, havde det vistnok været ønskeligt, om man langt tidligere havde taget denne nådegave i brug, ligesom det er vanskeligt at forstå, at der ikke blev bygget hospital, hvor syge santaler kunde få god pleje.

Det var vistnok også en fejl, at de unge missionærer, som kom ud, blev holdt en tidlang „i karantæne“ med hensyn til hjemsendelse af breve og beretninger. Naturligvis forstår man nok grunden til denne foranstaltning: de har jo brug for stilhed til at gøre deres erfaringer i. Men det var ikke medvirkende til at skaffe arbejdet nye venner, når vi unge, der ikke personligt kendte de gamle missionærer, men derimod nogle af de nye, så godt som aldrig i missionens blade så' noget fra disse. Det var jo kun enkelte iblandt os, som stod i personlig forbindelse med dem. Og det hjalp heller ikke til at bringe disse unge missionærer nær til menighedens hjerter. Endelig havde dette også den side, at unge, nysudsendte missionærers beretninger netop kan have en vis betydning ved simpelt og ligefrem at fortælle, hvad de *ser*. Dette betyder selvfølgelig intet for missionens ældre venner, som har de nødvendige forkundskaber, men så meget mere

betyder det for den ungdom, som skal til at lære arbejdet at kende.

Og endelig kunde det også gøre et underligt indtryk at se, hvor lidt der blev holdt missionssammenkomster (konferencer), om der i det hele taget blev holdt sådanne. De unge medarbejdere blev ret hurtigt sendt „ud at svømme“ i det praktiske arbejde på en station, og det er vist den allerbedste måde. Men der kunde let over hele styrelsen komme noget enevældigt eller i alt fald patriarkalsk, som ikke syntes egnet til at opdrage de nye medarbejdere til på selvstændig måde at kunne tage arbejdet op den dag, det måtte blive krævet.

Alt dette er mangler, som nu er afhjulpne eller ved at blive det. Når jeg ikke har villet tie dermed, er det fordi jeg gerne har villet give et sandfærdigt billede af forholdene, således som de har tegnet sig for mig.

Naturligvis hænger de mangler, jeg har peget på, netop sammen med de to missionærers inderlige forståelse og store arbejdskraft. Det er forståeligt, at to mænd, som havde arbejdet sig sammen som Børresen og Skrefsrud, vanskeligt kunde optage nogen ny rådgiver i deres forhandlinger, og det så meget mindre, som de jo netop var blevet kastet ud i gerningen, henvist alene til hinanden. Og det er aldrig let for dygtige og energiske folk at sætte andre i arbejde, så længe de bare kan selv. Især Skrefsrud havde en enestående arbejdskraft. Det er ikke så underligt, at fru Børresen under sin mands besøg i Danmark, hvor han bl. a. skulde søge at skaffe medarbejdere, kan skrive til ham, at kan han bare skaffe „een Lars“ til, så behøves der ikke flere. Og endelig kan man også

forstå, at unge mænd kunde føle sig små og trykkede, når de stod overfor to så rigt velsignede redskaber som Børresen og Skrefsrud.

Alligevel er det en ikke lille skare af europæiske medarbejdere, som i årenes løb droges med ind i arbejdet for kortere eller længere åremål, og da øjeblikket kom, viste en af dem sig virkelig at være „manden“, der kunde træde til og føre videre og endda pege på nye veje og nye opgaver og bedre måder at gøre det gamle på.

Da Børresen rejste ud 1878, havde han en dansk præst med sig. Dennes virksomhed blev dog ikke så lang derude. Noget længere virkede den norske præst *Berg*, der var gift med en dansk præstedatter. Begge disse to missionærer måtte rejse hjem på grund af klimasygdomme. Tidligere har jeg omtalt nordmanden *Bunkholdt*, og danskerne *Arendrup* og *Moltke*.

Betydning for skolearbejdet fik svenskeren *Ernst Heumann*. Han var allerede som ung student blevet alvorlig kristelig vakt og havde da ved at læse om santalmissionen fået trang til denne gerning, hvilket yderligere blev fæstnet hos ham ved Skrefsruds besøg i Sverige 1883. Det var dog først efter nogle års overvejelser, han turde stole på, at kaldet var fra Gud. 1886 kom han ud og fik ledelsen af drengeskolen på Ebenezer, som under hans ledelse gjorde store fremskridt. Han blev gift med Børresens datter *Kathe* (*Katharina*).

I Assamkolonien har Børresens anden svigersøn, nordmanden *Halfdan Bahr* virket. Han var botaniker og lærte santalmissionærerne at kende, da han var blevet ansat ved den botaniske have i Kalkutta. Han

blev gift med Børresens ældste datter Ingeborg, og da han var blevet kristelig vakt, modtog Børresen hans tilbud om at drage til Assam. Heroppe virkede også i nogle år en dansk dame, frk. *Signe Tillisch*.

Den af medarbejderne, som Gud i det stille rustede ud til at kunne tage gerningen op, når de gamle fik hjemlov, var nordmanden *Poul Olaf Boddning*.

Han er født i Gjøvik 1865. Han hører til de missionsnærer, hvem missionskaldet så at sige er medfødt. Hans forældre havde været gift i mange år uden at få børn. Da blev de enige om at bede Gud skænke dem et barn og lovede samtidig, at den søn eller datter, der blev givet dem, skulde være indviet til Herrens tjeneste. Så gav Gud dem denne søn, og i hans hjærte lå fra barndommen af missionskaldet som „en uafviselig trang“. Han voksede op med dette kald, og kom der end en kort tid, hvor han søgte at vise det bort, så kom det blot så meget stærkere tilbage.

Skrefsrud havde fra før sin udrejse været en ven af Boddings familie. Ved at høre og læse om santalmissionen droges den ganske unge mands trang til at komme ud som medhjælper for Skrefsrud. Da han var 15 år gammel, fortalte han sin moder, hvordan det stod til, og året efter tilbød denne sin søn til Santalmissionens tjeneste.

Fra nu af var den unge Boddings hele uddannelse samlet om dette ene: at dygtiggøre sig til kald. Han studerede derfor ikke blot med iver teologi, men også sprog og hvad der ellers kunde komme ham til nytte. 1889 drog han ud, og allerede efteråret 1890 kunde han sendes til en station. Foruden arbejdet herude fik han som en særlig opgave at beskæftige sig med

sproglige studier og litterær virksomhed. Han har arbejdet med et santalleksikon og med indsamling af folkesagn. Men hans hovedarbejde er dog hans *oversættelse af bibelen*. Det er et kæmpearbejde at oversætte bibelen til et fremmed sprog, især når dette ikke tilhører et gammelt kulturfolk, som har ord og udtryk for åndelige ting. Der må dannes nye ord, og gamle ord må have nyt præg. Det er intet under, at Boddning har måttet anvende 12 år af sit liv til dette værk. I forvejen forelå kun de fire evangelier oversatte af Skrefsrud.

Boddning vedblev dog under sit litterære arbejde at være missionær også i dette ords ligefremme betydning, og han var tillige øvet i de mangfoldige arbejder, som bestyrelsen af en missionsstation kræver. Ved Skrefsruds død stod han med 20 års erfaring og kunde derfor tage ledelsen i sin hånd og straks planlægge de ændringer i arbejdet, som i årenes løb viste sig nødvendige. Hovedændringerne var vel, at missionens hovedsæde flyttedes fra Ebenezer til Dumka, provinsens hovedstad, at missionens ledelse blev lagt i hænderne på missionærrådet, og at lægemissionen og muhamedanermmissionen er taget op.

Ved Boddings side står nu en hel stab af europæiske arbejdere. De er alle kommet ud efter Børresens død, så deres navne og omtalen af deres gerning hører ikke hjemme i denne bog. Det må være nok at sige, at både prædikegerningen og skolegerningen har dygtige kræfter i deres tjeneste, og at der er begyndt at komme kræfter ud til optagelsen af lægearbejdet og en videregående præsteuddannelse. Det hører med til skildringen af Børresens gerning at pege på,

BØRRESEN SOM GAMMEL

at denne gerning ikke faldt med ham som det, der er „af mennesker“, men vokser sin vækst og bærer sin frugt som det, Gud har plantet.

I Guds arbejde skifter tjenerne, men tjenesten består.

XIII

Afslutning og tilbageblik.

Den 23. september 1901 gik Hans Peter Børresen hjem til Gud. Han sov stille hen, som et lys slukkes ud. Hans sidste hilsen var: „Varme hjerter, varme hjerter!“

Han fandt sin grav ved Ebenezer kirke. Hans ven og medarbejder Skrefsrud og hans opofrende og dygtige hustru hviler ved hans side. Midt i det folk, de ofrede deres liv, venter deres støv opstandelsens morgen.

Når nu *Hans Peter Børresens* navn er skrevet i rækken af „*folkets førere*“, så kunde det vel hænde, at en eller anden vilde spørge: med hvilken ret? Sådant har også jeg måttet spørge, inden jeg gav mig til at nedskrive denne beretning om hans livsførelse. Og der er da hos mig vokset frem en vished om, at han fuldt ud fortjener sin plads i rækken.

H. P. Børresen findes ikke blandt folkets førere, fordi han skulde have været en af de store, lysende begavelser eller en af de få, der tænkte nye, store tanker. Han var ikke nogen stor begavelse. Dette må selvfølgelig ikke misforstås. Børresen havde gode ævner, som blev brugt godt. Den lille fattigskoledreng fra Christianshavn, som arbejdede sig frem til som

civilingeniør at lede en stor maskinfabrik og indtage en anset stilling som forretningsmand, var ingen sinke. Hans solide uddannelse og praktiske forståelse træder også frem under hans missionsarbejde. Men måler man ham med Skrefsrud, da kan man ikke andet end føle, at her var en forskel. Skrefsrud havde den glimrende sprogbegavelse, som lod ham forstå det vanskelige santalsprogs hemmelighed og satte ham i stand til at danne et santal-alfabet. Børresen døjede længe nok med at lære santalsproget. I flere år måtte han betjene sig af Bengali. Skrefsrud ejede den glimrende og snarrådige diskussionskunst, som gjorde ham til så stor en mester i forhandlingen ved de store santalske høvdingeforsamlinger, hvor det ofte lykkedes ham at fange og gendrive sine modstandere på en måde, der aftvinger beundring, og som mægtigt bidrog til at nedbryde hedenskabets anseelse. Børresen derimod havde sin styrke i sin stilfærdige og urokkelige overbevisning. Her er slet intet af det, der blænder og funkler. Og det er næppe muligt at påvise en eneste ny stor tanke, som Børresen har sat ind i missionslæren. Hans tillid til folket kunde sætte ham i stand til at sætte Assamkolonien i gang, men overfor nyere missionsmåder stod han sikkert ikke med nogen slags forståelse. Han er hverken „fører“ i kraft af særlig glimrende begavelse eller overvældende oprindelig i tanker og syn.

Når han fortjener en plads blandt „folkets førere“, er det, fordi *han forstod at lade sig føre af Gud*. Derom bærer hans liv herligt vidnesbyrd.

Det er et ord af bibelen, som ofte har slået mig i mit arbejde for hedningemissionen og min syslen med dens

historie, et ord af Jobs bog kap. 29,4. Den lidende Job ser i sin fattigdom og lidelse tilbage over de gode dage, „da Gud bevarede ham“. Og idet han udmaler sig den tid, udbryder han også: „*Guds fortrolighed var over mit telt.*“ Noget af det oplever man ved at sysle med hedningemissionen, fordi Guds underlige førelse og dybe tanker i hans verdensstyrelse dér lægger sig åbne for et troende blik.

Vi ser i Børresens liv, hvordan alle hans livs skuffelser og sorger kun bliver midler i Guds hånd til at føre ham fremad på den vej, Gud havde lagt for ham, og ind i den tjeneste, Gud havde bestemt for ham. Al hans ungdoms ivrige stræben herhjemme i Danmark bragte ham kun skuffelser. Disse skuffelser bragte ham til Berlin. I ensomhed og hjemvæ lærer han levende sin Gud og sig selv at kende, og han føres nu sammen med den kreds og den kvinde, som kunde drage hans sind til gerningen blandt hedningerne. Han har halvvejs opgivet det, da de tunge hjemlige sorger afgør hans hustrus stilling, og hun afgør det for ham. Deres tanker har gået mod Kina. Da føres den unge mærkelige nordmand ind i deres hjem gennem den dybe skuffelse, det norske missionselskabs afslag var for ham. Dette bringer Børresen til Indien. De er lige kommet i gang med arbejdet dér, da de nationale modsætninger mellem de tyske og nordiske missionærer kaster dem ud af den kurs, de nu troede, var fast lagt for deres liv. Det danske missionselskab vil ikke vide af dem at sige. Atter føres de gennem de skuffelser, mennesker bringer dem, og finder det land og det folk, Herren vilde give dem. Og så blev de trofast dær.

Men når Gud kunde få lov at føre dem sådan, var det, fordi de og da først og fremmest Børresen havde et villigt sind til at lade sig føre og et opladt hjærte til at forstå Guds vink. Gennem trofast og inderlig bøn kæmpede han sig frem til vished, og så lod han sig ikke rokke. Deraf udsprang den barnlige tillid, som gang på gang beskæmmede hans kritikere. Lad mig fortælle et par eksempler! Når flere missionselskaber arbejder i et folk, aftaler de gerne for freds og ordens skyld grænselinier for hver enkelt missions arbejdsområde, en slags „sognedeling“, om man vil. En sådan grænselinie var der også aftalt mellem den engelske og den nordiske santalmission. Nu skete det imidlertid, at der ved påvirkning fra Ebenezer kom en vækkelse i et sådant grænsedistrikt, som hørte til det engelske område, men som de engelske missionærer iøvrigt ikke besøgte. Da dette rygtedes gennem de santalkristne fra den nordiske mission, som havde været redskaber for denne vækkelse, drog Børresen ned for at hjælpe de vakte, og henved 800 sjæle blev lagt til menigheden. Denne overskridelse af grænsen vakte, som rimeligt kunde være, en del misstemning blandt de engelske missionærer: en aftale er jo en aftale. For at fjærne denne misstemning blev der ordnet et forhandlingsmøde om sagen, og Børresen rejste dertil med Skrefsrud. Til at begynde med kneb det med forståelse. Det blev — som Børresen siger — en „lång og tynd snak, som ingen ende kunde få.“ Da rejste Børresen sig op og sagde ganske stille: „Kære venner! Vi vil gerne tilstå, at vi, som I mener, er gået for langt nord på; men jeg opfordrer eder alle til, at I med os lover og priser vor kære frelser, fordi vi har

begået en sådan fejl. Dette var Guds nåde! Se hen til det land: der er mere end 600 sjæle, som lover og priser vor gode hyrde, og en hel del er allerede hjemme hos Herren, og alle disse vilde endnu denne dag sidde i mørket, hvis vi ikke havde gjort en sådan fejltagelse.“ Der blev dyb stilhed en stund, da han havde talt. Men så gik det også let med at få sagen ordnet i mindelighed og få den nordiske missions grænselinie flyttet et passende stykke op imod nord. — Det er også meget ejendommeligt at tænke på, hvorledes det vakte undren hos nogle tilstedeværende, at Børresen ved det store møde i Lemvig 12. september 1877 bad Gud om, at regnen ikke måtte ødelægge deres møde. Således var der en præst, som sagde til en kollega: „Dette går jo umuligt an, det bliver en prostitution („offentlig beskæmmelse“). Men kollega'en var så fornuftig at svare: „Han kender Ham (Gud) bedre end vi.“ Og da kritikken blev meddelt Børresen, svarede han frimodigt: „Nogle sagde: Børresen kan gøre mirakler! Andre sagde: Nu bilder Børresen sig vist ind, at regnen hørte op for hans skyld. Aa, de vrøvlehoveder! Jeg bad min Gud at standse regnen, og jeg takkede ham, fordi han havde gjort det. Hvad kommer det så mig eller andre ved, *hvorfor* han har gjort det.“

I det hele var Børresen *en bønnens mand* som kun få, og heraf udsprang atter *en levende kærlighed* til de mennesker, som blev betroet ham. Han forstod, at santalfoeket var en gave til ham fra Gud, og at først og fremmest hver sjæl som blev lagt til menigheden, var en gave, som var ham betroet. Ved at bede for disse mennesker og takke for dem, kom han til at elske dem med noget af Guds kærlighed. Derfor

er det så opbyggeligt at læse beretninger om Børresens tilsynsrejser. Mens man ellers ofte under læsningen af missionærens beretninger kan sidde med en trykkende følelse af, at man egentlig indvies i, hvad der hører privatlivet til, thi også hedningerne har deres privatliv, som det ikke er helt rigtigt at udbasunere selv på et fremmed sprog og for en venligsindet kreds, så svinder denne følelse ved læsningen af Børresens beretninger altid bort for indtrykket af den faderlige kærlighed, forenet med forstående overbærenhed og ægte dansk lune, som lyser ud af hver linie. Et par småtræk vil vise det. Han kommer f. Eks. til en lille landsby nær ved Ebenezer. Her er der en kristnet høvding, som med stor iver tager sig af de kristne på stedet, men som er ked af, at der i en af udbygderne endnu findes tre hedenske familier, og der udspinder sig nu følgende samtale mellem Børresen og denne høvding. Børresen spørger først: „Hvad er der at gøre ved dem?“ „Dem vil jeg drive ud af byen, for deres hjærter er så forstenede. Vi vil ikke beholde dem i denne by, de kan gå til deres hedningebrødre. Enten skal de omvende sig eller forlade byen.“ Børresen giver sig til at le og spørger: „Hvor længe har du nu været et Guds barn?“ „I fire år!“ „Og hvornår kom vi til dig første gang for at sige dig og dit folk, at I skulde komme til frelseren?“ „Ja, det er omtrent elleve år siden.“ „Altså i syv år har vi bedt dig, at du skulde komme. Hvorfor kom du ikke straks?“ „Jeg vilde ikke høre.“ „Hvad gjorde vi da ved dig dengang, da du ikke vilde høre?“ „I havde tålmodighed med mig.“ „Når vi nu dengang, du ikke vilde høre, havde drevet dig ud af landet, vilde dette

vel have drevet dig til omvendelse?“ „Nej, så vilde jeg være blevet vred.“ „Nu, min kære ven, nu vil jeg sige dig noget. Gå du hen og tal venligt med dem og hav lige så stor tålmodighed med dem, som vor dyrebare frelser har havt med dig, så skal du se, at det vil være tusind gange bedre.“ — Eller hør, hvorledes Børresen en dag kommer vandrende til en hindulandsby, hvor der bor en del kristnede santaler. Hinduerne samles om den hvide mand og spørger, hvad han dog vil iblandt dem. „Besøge mine brødre,“ svarer Børresen. Da de lader ham vide, at der bor ingen hvide herrer blandt dem, peger Børresen på santalernes hytter og siger: „Ser I de hytter derovre? De fattige santaler dær, af hvilke nogle er i jeres tjeneste, de er vore brødre.“ Og med dette udgangspunkt holder Børresen en alvorlig prædiken for dem. Til sidst spurgte de, hvorfor han kom gående til fods, mens europæerne ellers altid blev båret eller kom ridende, og Børresen svarede dem med et nyt spørgsmål: „Har I nogensinde set en hyrde komme ridende.“ De svarede leende nej. Så sagde missionæren: „Vi er hyrder. Vi må søge efter de tabte får langs vejen og allevegne, og derfor vil vi helst gå til fods.“

Dette sidste tegner måske Børresens billed allerbedst for os. Han var *hyrde* for dette fattige folk, og han gik i den gode hyrdes fodspor mange trælse trin for at opsøge og hjælpe de forvildede og lede hjem til den sikre varetægt hos overhyrden.

Da Børresen var hjemme på besøg i Danmark første gang, og strømmen havde vendt sig, så han stod omgivet af menneskers kærlighed, da var der et udtryk, som ofte kom igen, når folk talte om ham og

drøftede hans personlighed: det var udtrykket „*en apostolisk skikkelse*“. Det lå nær for de mennesker, som blev for alvor grebet af hans ord, at kalde ham således. Hvorledes skulde de vel bedre gøre rede for det, som fyldte dem, når de bevægede til tårer og smil hørte om den gerning, denne beskedne lille mand bragte bud om. Var det ikke for dem som at høre igen om de første, der drog ud, og hvor de kom frem, blev der vækkelse, og hver af de nyvundne blev en missionær for den kristne tro? Det kan være, at der også i enkeltes betagelse kunde komme noget frem, som ikke kunde stå helt prøve for en ædruelig betragtning, og det kan være, at den miskendelse, Børresen fra nogle sider var genstand for, ligesom nødte dem ud i en yderligere ros. Men med alt dette havde de sikkert ret i, at han kom til mange i den danske menighed, som netop trængte dertil, med et levende bud fra de første grundlæggelsens tider. Og ingen kritik, der kom til orde, kunde afsvække deres ret til at kalde Børresen netop „*en apostolisk skikkelse*“. Han var ikke lærd, men det var Herrens apostle for den sags skyld da heller ikke, når man lige undtager Paulus. Men han var udsendt og udrustet af Gud til at gå ud og gøre en grundlæggende gerning.

De bedste dommere i denne sag er vel den menighed, som groede op derude, og om deres mening kan der ikke være tvivl. Da de første nybyggere kom til Assam, besluttede de, at tre af de nye byer skulde opkaldes efter de første missionærer: Børresensby, Skrefsrudsby og Karolineby. Børresen spurgte dem da, hvad dette skulde betyde, og de gav ham da dette kønne svar: „Har du ikke vist os billedet af den første

mand, som bragte evangeliet til dit fædreland, Ansgar? Det er tusind år siden, og dog har I ikke glempt ham. Således vil vi beholde Eders minde og fortælle til vore børn, slægt efter slægt, om dem, som først bragte os evangeliet.“ Så midt iblandt santalmenigheden kunde Børresen have sagt, som Paulus skrev til menigheden i Korint (1 Kor. 9,2): „Er jeg ikke apostel for andre, så er jeg det dog for Eder, thi I er mit apostelembedes besegling i Herren.“

Santalfolkets apostel — sådan skal billedet af ham stå iblandt os. Og dermed er hans ret godtgjort til at få plads blandt *folkets førere*. Thi folkets førere er ikke blot de mænd og kvinder, som havde en stor fylking efter sig og banede veje, som mange trådte med dem. Folkets førere er alle de, som tjente ånden, og som ved deres liv og tjeneste kalder os til at være trofaste mod vort kald, udholdende i gerningen, rede til at tjene. De vil altid ved deres forbillede kalde ungdom til efterfølgelse og dåd. Og selv om det kun er forholdsvis få — gid det var mange flere! —, som er gået ud i den samme gerning, enten det nu var i Santalistan, eller hvor det blev, så er der mange, og vil der også i kommende dage med Guds nådige hjælp blive mange i det danske folk, som med tak til Gud regner *Hans Peter Børresen*, den fattige dreng fra Christianshavn, Santalfolkets apostel, for en af deres førere, en af dem, som gik foran ad veje, vi også i ydmyghed og trofasthed vil stræbe at følge.

INDHOLD

	Side.
I. Barndom og ungdom.....	3
II. I Berlin.....	8
III. Arbejdskammeraterne.....	15
IV. Læreår, svære år.....	20
V. „Landet, som jeg vil give dig“.....	24
VI. Folket, som skulde vindes.....	32
VII. Indisk hjemmemission.....	38
VIII. Båndene til hjemmet knyttes.....	48
IX. Den nordiske santalmission.....	56
X. Assamkolonien.....	64
XI. Arbejdets gang.....	70
XII. Medarbejdere.....	78
XIII. Afslutning og tilbageblik.....	85

Ved udarbejdelsen af denne bog har de væsentligste kilder været:

Ludvig Hertel: Den nordiske santalmission. 1884. — Den nordiske santalmission 1867—1892. Ved *N. Dalhoff*. 1892. — *Strømme af nåde over et forkomment folk*. 1897. — *H. Wulff*: Santalmissionens stilling og krav. 1913. — *Ludvig Hertel*: Santalmissionsbevægelsen i Danmark. 1903. — *M. A. Pedersen*: Dagligt liv i Santalistan. Kristiania 1914. — *H. Ussing*: Evangeliets sejersgang ud over jorden. 1908. — *Ludvig Hertel*: Santalmissionen overfor Danmark og Nordamerika 1901. — Santalpostens julehæfte 1911. — Santalmissionen. Udgivet af den norske centralkomité. 1911. — *Vilh. Jacobsen og Joh. Schrøder*: Mødet på Store Ravensborg Helligtrekongersaften. 1877. — *P. O. Bodding*: Kort oversigt over Assamkolonien. 1910.

